

Kronprins Gustaf inför unionsupplösningen 1905

I

Den 23 maj 1905 beslöt stortinget enhälligt antaga ett förslag till en lag om inrättande av eget norskt konsulatväsen. Den 27 förelades detta beslut Oscar II i norskt statsråd i Stockholm. Han vägrade sanktion. Den norske statsministern i Stockholm, Jörgen Lövland, framlämnade då den norska regeringen Michelsens och statsrådsavdelningens i Stockholm avskedsansökningar, som skrivits på förhand. Kungen resolverade: »Då det är mig klart, att någon annan regering icke nu kan bildas, så bifaller jag icke statsrådernas avskedsansökningar.» Två dagar senare lämnade de norska statsråden Stockholm och reste hem till Kristiania. Den 7 juni lät norska regeringens ledamöter meddela kungen, att de, trots att han vägrat bevilja dem deras avsked, frånträdde sina ämbeten. Meddelandet tillställdes samtidigt stortinget. Detta fattade med anledning därav enhälligt följande beslut:

»Da statsraadets samtlige medlemmer har nedlagt sine embeder, da Hans majestæt kongen har erklæret sig ude af stand til at skaffe landet en ny regjering, og da den konstitutionelle kongemagt saaledes er traadt ud af virksomhed, bemyndiger stortinget medlemmerne af det idag aftraadte statsraad til indtil videre som Den norske regjering at udøve den kongen tillagte myndighed i overensstemmelse med Norges riges grundlov og gjældende love – med de ændringer, som nødvendiggjøres derved, at foreningen med Sverige under en konge er opløst som følge af, at kongen har ophørt at fungere som norsk konge.»

Den svensk-norska unionen hade därmed de facto upphört

att existera. Norrmännens snabba och resoluta tillvägagångssätt kom i Sverige som en överraskning – ja, som en chock. Man synes här ha väntat en långvarig kris och fortsatta förhandlingar. När nu norrmännen utan vidare förklarade kungen avsatt och unionen upplöst, utan att ge kungen möjlighet att själv abdikera och Sverige att träffa en uppgörelse om villkor och former för unionsupplösningen, väckte detta allmän förbittring. Norges handlingssätt kändes som en skymf mot den gamle kungen och som en förödmjukelse, som krävde upprättelse.¹

»Masken är kastad», skrev det konservativa Stockholms Dagblad. »Revolutionens män framträda öppet, trampande under fötterna lag och rätt, folkets trohetsed till konungen och länge sedan slutna överenskommelser med Sverige.» . . . »Norges storting», fortsätter tidningen, »kan ej tillerkännas någon rätt att ensamt bestämma över unionens öde. Dess envåldsmakt är blott usurperad och gäller varken gentemot Sverige eller det övriga Europa».² »Unionen kan ej upphävas genom ett ensidigt beslut av Norge – därtill fordras Sveriges samtycke», konstaterade samtidigt Nya Dagligt Allehanda.³ Svenska Dagbladet betonade likaledes, att »för upplösningen av denna union kräves båda kontraherande parternas samtycke» och framhåller på tal om stortingets beslut, att med detta är föreningen icke upplöst, lika litet som unionskungen därmed upphört att fungera som norsk konung. Nu berodde det närmast på den svenska riksdagen om unionsupplösningen skulle bli en verklighet. Visserligen skall

---

¹ Om stämningen i Sverige se K. A. WINTER-HJELM, I Sverige 1905. Erindringer og optegnelser af Diplomaticus. Kristiania 1906, s. 61 ff. En god bild av reaktionen i Sverige vid underrättelsen om 7 juni-beslutet ger pressöversikterna i Stockholms Dagblad den 8/6 och 9/6 1905 och i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning den 9/6 1905. Senare framställningar i S. C. HAMMER, Det merklige aar. Unionsbruddet i 1905 og dets forhistorie. Oslo 1930, s. 156 ff., och K. HILDEBRAND, Gustaf V som människa och regent. Kronprinstiden och de första kungaåren, unionskriser och utrikespolitik. Stockholm 1945, s. 298 ff.

² Stockholms Dagblad, 8/6 1905.

³ Nya Dagligt Allehanda, 7/6 1905.

de svenska statsmyndigheterna efter allt att döma inte söka hindra Norge i dess önskan att gå sin egen väg, men, skriver Svenska Dagbladet, av den svenska regeringen borde man »ha rättighet fordra, att den åtminstone nu måtte fatta situationens allvar och att den, när riksdagen inom kort samlas, kan möta den med positiva förslag rörande Sveriges villkor».⁴

Det var emellertid inte bara på konservativt håll man i Sverige vägrade att utan vidare godkänna Norges handlingssätt. »Det ligger i sakens natur», skrev sålunda det liberala Aftonbladet, »att man från svensk synpunkt icke kan anse, att unionen blivit upplöst genom ett ensidigt norskt beslut utan iakttagande av i grundlag stadgade och besvurna former. Först sedan svenska riksdagen därom yttrat sig och eventuellt givit sitt bifall därtill, är unionen att betrakta såsom upphävd». Aftonbladet framhåller vidare, att norska stortinget hade »genom det fattade beslutet med fullt och klart uppsåt beträddt revolutionens väg».⁵ »Den, som utan protest tål sådant vare sig individ eller stat», skriver Aftonbladet, »kan också därmed riskera att förverka anspråk på andra människors eller staters aktning».⁶ Dagens Nyheter, som tidigare framträtt som den mest utpräglad norskvänliga bland de ledande liberala tidningarna i Sverige och ofta anklagats för att gå den norska vensterns ärenden, riktade sig med skärpa mot själva rättsgrunden för stortingets beslut av den 7 juni. Norska grundlagens § 1 framhöll sålunda Dagens Nyheter, »föreskriver att Norge skall vara ett konungarike, förenat med Sverige under en konung. Nu är emellertid konungamakten ur stånd att bilda regering, alltså – lyder konklusionen – har den upphört att fungera, den har 'abdikerat' och därmed är även föreningen upphävd. Det behövs bara en obotlig ministerkris och konungen och unionen voro förpassade utom författningen lika behandligt som en part förlorar sin talan på grund av ett

⁴ Svenska Dagbladet, 8/6 1905.

⁵ Aftonbladet, 7/6 1905.

⁶ Aftonbladet, 8/6 1905.

formfel i papperen.» Efter att därefter ha framhållit, att kungen enligt Norges grundlag ägde full rätt att vägra ett lagförslag sin sanktion, fortsätter tidningen: »Ett försök att så lättvindigt komma ifrån unionsfördraget måste möta en lika bestämd protest från Sveriges sida som 'abdikations'-motivet från konungens.» – . . . »Denna brist på hänsyn för svenska folkets genom dess representation uttryckta önskningar», tillägges det, »är den mest nedslående sidan av brytningen och den till sin moraliska verkan farligaste». ⁷ Stockholms-Tidningen, den tredje av huvudstadens ledande liberala tidningar, framhöll, att »Norge har skjutit över målet och begått en handling, som det icke rättsligt skall kunna försvara». ⁸ »Men både stämningen och reflexionen», konstaterar samma tidning följande dag, »rikta sig för ögonblicket hos oss mot att Norge valt det medlet att begå en oförrätt mot den konung, vars plikt det varit att motsätta sig unionens brytning i en faktiskt bestående punkt. Det är för denna sin handling som Norge skall möta motstånd.» ⁹ Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, den utanför Stockholm mest betydande liberala tidningen, ger samma bild av den stämning, som behärskade den liberala opinionen i Sverige, när den i en ledare under rubriken »Den norska revolutionen och Sverige» skriver: »Att varma unionsvänner och vänner av lag och rätt kraftigt uttrycka sin harm inför vad som nu skett i Norge, må ingen undra över. Brytningen har skett, utan att medlen till en vänlig överenskommelse på unionens grund blivit uttömda.» ¹⁰

Inom ledande såväl konservativa som liberala kretsar stämpelades allmänt Norges handlingssätt som en revolution. Inom båda dessa grupper, som tillsammans representerade en förkrossande majoritet bland Sveriges politiskt fullmyndiga medborgare, vägrade man så gott som enhälligt att utan vidare god-

⁷ Dagens Nyheter, 8/6 1905.

⁸ Stockholms-Tidningen, 8/6 1905.

⁹ Stockholms-Tidningen, 9/6 1905.

¹⁰ Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, 9/6 1905.

känna Norges handlingssätt och erkänna det som självständig stat; man krävde förhandlingar om unionens upplösning. Sverige – menade man – kunde inte gå med på en upplösning av unionen om inte Norge samtyckte till vissa villkor. Tidningspress, opinion och riksdag ställde sig sommaren 1905 så gott som enhälligt bakom detta krav. Endast Hjalmar Branting i spetsen för det socialdemokratiska partiet, som vid denna tidpunkt ännu var ett parti utan större inflytande i riksdagen, gav i sin tidning *Social-Demokraten* uttryck för en annan uppfattning: han hälsade Norges frigörelse med förståelse och sympati, talade för ett omedelbart erkännande av Norge och förklarade det vara »den svenska arbetarklassens och hela den svenska demokratiens uppgift, att energiskt slå ned alla stämmor, som trots föregående bedyranden nog komma att låta höra sig om att Sveriges rätt och ära kränkts och nu fordra ett inskridande i en eller annan form». ¹¹ Socialdemokratiska partiet stod också ensamt, då dess styrelse några dagar senare i en proklamation till »Sveriges arbetande folk» framförde kravet, att Sverige utan förbehåll skulle erkänna det norska folkets självbestämmanderätt. ¹²

Mot bakgrunden av den stämning, som sommaren 1905 behärskade den svenska opinionen, och det handlingsprogram, som nästan enhälligt förordades i såväl den konservativa som liberala tidningspressen, d.v.s. representanter för båda de inom svensk politik ledande meningsriktningarna, har man att se kronprins Gustafs ställningstagande i unionsfrågan i juni 1905. Kronprinsen, som vid denna tidpunkt var kungamaktens mest inflytelserike och de facto främste företrädare, förordade, att Sverige omedelbart och utan villkor skulle erkänna Norge. ¹³

¹¹ Hjalmar Branting i *Social-Demokraten*, 8/6 1905.

¹² *Social-Demokraten*, 14/6 1905. Se även ett flertal artiklar i unionsfrågan i *Social-Demokraten* under juni månad 1905.

¹³ Kronprinsens ställning som kungamaktens de facto främste företrädare framgår klart av det bevarade aktmaterialet. Redan på hösten 1904 var det till kronprins Gustaf, ej till kungen, som statsministern, E. G. Boström, vände sig under den s.k. Lagerheimskrisen. Med kronprinsens stöd kunde denne sedan

Den 7 juni, dagen för själva unionsbrottet, befann sig kronprinsen i Tyskland.¹⁴ Han reste dock vid underrättelsen om vad som hänt omedelbart hem. Några dagar senare, den 11 juni avreste han emellertid ånyo, nu till London för att där bevista sin äldste sons, prins Gustaf Adolfs bröllop den 15 juni. I en serie telegram, som dessa dagar växlades mellan kungen och kronprinsen, kommer denne senares ståndpunkt i norska frågan klart

---

trotsa en majoritet inom det egna statsrådet. Se därom »P.M. ang. förhandlingarne hösten 1904 inom det svenska statsrådet rörande de ifrågasatta gemensamma lagarne för det föreslagna särskilda konsulatväsendets ordnande. Av statsminister Boström», Boströmska saml., vol. E 3296, RA. Under våren 1905, från den 8 febr. till den 26 maj, fungerade kronprinsen som regent på grund av kungens av ålder orsakade allmänna svaghet. Men även sedan Oscar II den 26 maj själv återtagit regeringen, var kronprinsen i många fall den som i realiteten handlade ärendena. Kungens diktamen till statsrådsprotokollet i samband med sanktionsvägran den 27 maj 1905 har sålunda utarbetats av kronprinsen. Två koncept av dennes hand med många ändringar och rättelser bär vittne därom (Gustaf V:s arkiv, vol. 76, och Oscar II:s arkiv, vol. 109, BFA). Samma sak gäller kungens telegram till statsminister Michelsen den 29 maj 1905. Konceptet till detta telegram är egenhändigt skrivet och rättat av kronprinsen men sedan undertecknat av kungen (koncept i två ex. i Oscar II:s arkiv, vol. 109, BFA).

¹⁴ Det kan synas överraskande, att kronprins Gustaf några dagar efter sanktionsvägran i konsulatfrågan med kännedom om den kris denna skulle giva upphov till, dock just vid denna tidpunkt avreste till Berlin för att där närvara vid den tyske kronprinsens bröllop. Förklaringen finnes emellertid i ett brev från den svenske ministern i Berlin, greve Arvid Taube, den 4 maj 1905, där denne meddelade, att det enligt hans åsikt var absolut nödvändigt, att »huru än unionskrisen kommer att utveckla sig, en prins kommer att hitsändas för att representera Konungen vid förmälningen» samt att det skulle vara »ytterst önskvärt, om kronprinsen själv kunde hitkomma till förmälningen» (Taube till utrikesministern, Berlin den 4/5 1905, UD:s arkiv). Med tanke på den vikt man i det kritiska läge som Sverige och dess kungahus genom unionskrisen befann sig och de viktiga förhandlingar om ett nytt garantiavtal som en ersättning för novembertraktaten, som kronprins Gustaf just vid detta tillfälle tog initiativet till, är det fullt förklarligt, att han trots det förestående unionsbrottet dock själv begav sig till Berlin. Om kronprinsens förhandlingar i Berlin vid detta tillfälle, se V.P.M. av kab.-sekr. Eric Trolle, Berlin den 3 och 4 juni 1905, orig. i Oscar II:s arkiv, vol. 109, BFA, avskrift i UD:s arkiv. Dessa senare förhandlingar har tidigare utförligt behandlats bl.a. av HILDEBRAND, a.a., s. 307 f., och av FOLKE LINDBERG, Kunglig utrikespolitik, Stockholm 1950, s. 196 ff., dens., Den svenska utrikespolitikens historia, bd 3, Stockholm 1958, s. 176.

till uttryck. Den 15 juni kl. 5 e.m. telegraferade sålunda kronprinsen till kungen:

»Efter samtal med många ledande män beder jag enträget att inga villkor göras för Unionens upplösning utan att förslag framställs till Riksdagen om Riksaktens trädande ur kraft snarast möjligt. Vi riskera annars förlora Europas sympatier som vi nu äga.
Gustaf.»¹⁵

En timme senare kl. 6 på eftermiddagen mottog kronprinsen i Windsor ett chiffterelegram, som avsänts från Stockholm strax före hans eget. Telegrammet, som är undertecknat av utrikesministern, August Gyldenstolpe, lyder:

»Konungen till kronprinsen: åsikterna inom Regering synas kunna enas om att Riksaktens omedelbara upphävande icke bör nu föreslås, utan endast hemställas att regering befullmäktigas med ombud för Norge förhandla om vad med eventuell upplösning kan sammanhånga, varför avgörande beslutet skulle fattas först vid en senare riksdag. Därför av stor vikt förhöra sig om vederbörandes i London

¹⁵ Konceptet, genom egenhändig påteckning av kronprinsen daterat »Windsor d. 15 juni kl: 5 e.m.», Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA. Beträffande tidpunkterna för telegrammens avsändande och mottagande måste observeras, att för varje telegram förekommer uppgifter om klockslag av olika slag. På själva telegramblanketten i original finnes angivet, när telegrammet inlämnats på avsändningsorten och när det mottagits på telegrafstationen i adressorten. På konceptet till de här citerade telegrammen finnes dessutom i de flesta fall antecknat klockslaget när det dikterats eller nedskrivits. Då det – som i de ovan anförda telegrammen i allmänhet är fallet – rör sig om chiffterelegram, skiljer sig konceptets klockslag ganska avsevärt från själva klockslaget för telegrammets inlämnande på telegrafstationen. Chiffrering och dechiffrering skedde i allmänhet på utrikesdepartementet resp. på den svensk-norska legationen. Det klockslag för telegrammets ankomst, som i flera fall av kronprinsen själv finns antecknat på utskriften i klartext på de ovan anförda telegrammen, avser den tidpunkt detta i dechiffrerat skick kommit honom till handa. För en undersökning av kronprinsens ståndpunkt är det givetvis klockslagen för konceptets koncipiering resp. klartextens mottagande, som är av intresse. De ovan angivna klockslagen och den därav bestämda ordningsföljden mellan telegrammen bygger därför på dessa senare tidpunkter. Jfr HILDEBRAND, a.a., s. 310 f.

villighet lämna norsk regering utan erkännande intill dess Sveriges slutliga beslut föreligger. Inom Riksdagskretsar synes stämningen ej vara för omedelbar upplösning.»¹⁶

Klockan 7.30 svarade kronprinsen:

»Engelske utrikesministern sade mig redan igår att England tillsvidare icke erkänner Norska regeringen men ej länge kan neka avhandla löpande ärenden med densamma. Sök inverka på Riksdagen för min mening. Meddela Konungen.
Gustaf.»¹⁷

Klockan 5 minuter över 9 avsände kronprinsen nästa telegram:

»Nyss mottagit chiffertelegram. Meddela konungen och statsrådet, att jag mycket bestämt fasthåller min chiffrede åsikt.
Gustaf.»¹⁸

Klockan 1 på natten följer ännu ett telegram från Gustaf:

»Konungen (d.v.s. Edvard VII) och Balfour under samtal i afton anse absolut bäst och värdigast icke uppskjuta det oundvikliga avgörandet. Ytterligare skäl mot dröjsmål är att Ryssland kan bli den första makten att erkänna Norska Regeringen, sålunda vinna norsk tacksamhet och göra omöjligt avslutandet av garantitraktat, som egentligen avser försvar mot Ryssland.
Gustaf.»¹⁹

Nästa dag, den 16 juni, mottog Gustaf två telegram från kungen som svar. Det första lyder:

»Förtvivlad över dina telegram, men gör ingenting förrän din hemkomst.
Oscar.»²⁰

¹⁶ Kronprinsens egenhändiga utskrift av chiffertelegrammet med påteckning »ankom kl: 6 e.m.» i Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA. Samtliga telegram i den här citerade sviten även i Oscar II:s arkiv, vol. 109, BFA, samt i UD:s arkiv, avd. 4, grupp M, mål 1 b.

¹⁷ Koncept i klartext till chiffertelegram med egenhändig påteckning av kronprinsen »Chiffertelegram d. 15 Juni 1905 kl: 7,30 e.m.», Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

¹⁸ Orig. i UD:s arkiv, avskrift i Oscar II:s arkiv, vol. 109, BFA.

¹⁹ Koncept med kronprinsens egenhändiga påteckning »16 Juni 1 a.m.», Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

och det andra:

»Folkstämningen starkt stigande. Meningen ingalunda hålla unionen men göra avvecklingen så att svenska nationalkänslan tillfredsställes och därigenom framtida vänskapliga förhållanden möjliggöras. Oscar.»²¹

Kronprinsen, som samma dag avreste för att via Berlin bege sig hem, möttes nästa dag i Berlin av följande chifftertelegram:

»Konungen till Kronprinsen. Regeringens Dig redan i London delgivna ståndpunkt, så modifierad att avgörandet kan ske vid samma ajournerade, eller ny urtima riksdag, betraktas som minimum såväl inom Regeringen, Riksdagen och pressen. Ett obetingat omedelbart erkännande antages omöjligt, på grund av den nu rådande folkmeningen. Utlandet bör kunna inse att ett kortare lugnande uppskov kan vara nödvändigt under en form som tillfredställer en djupt sårad nationalkänsla och bana väg för gott förhållande mellan folken lika viktigt för Europa som för Sverige.»²²

Några timmar senare anlände följande telegram till kronprinsen från prins Carl:

»Pappas chifftertelegram till dig Berlin är avfattat inom statsrådet och representerar en nu avgjord ståndpunkt i samklang med ledande män inom riksdagens kamrar. Både tidsbrist och stämningen här medgiver ej ändring. Carl.»²³

²⁰ Orig. i chiffer avsänt från Stockholms telegrafstation kl. 3 e.m. och mottaget i London kl. 3.46 e.m. Kronprinsens egenhändiga utskrift i klartext med päteckning av honom själv »ankom d. 16 Juni kl: 5 e.m.», Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

²¹ Orig. i klartext, avsänt från Stockholms telegrafstation den 16 juni kl. 4.20 e.m. och mottaget i London kl. 4.42 e.m., Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

²² Utskrift i klartext från svensk-norska legationen i Berlin med rubriken »Telegram i chiffer från H. Exc. Utrikesministern till K. M:ts Minister i Berlin den 17 Juni 1905 kl. 3.55 e.m.». Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

²³ Orig. i klartext avsänt från Stockholm den 17/6 kl. 8.55 e.m., mottaget i Berlin kl. 9.07, Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

Kungen har inte kunnat stå fast vid sin utfästelse till kronprinsen att uppskjuta avgörandet till hans hemkomst. Kronprins Gustafs enträgna och upprepade vädjan om omedelbart erkännande av Norge utan vidare villkor förklingade ohörd. Telegramsviten avslöjar en djupgående meningsskiljaktighet mellan å ena sidan kronprinsen, å den andra kungen, statsrådet och riksdagens ledande män.

II

Kronprins Gustaf hade år 1905 redan länge spelat en första-plansroll i unionspolitiken. Första gången han i detta sammanhang övade ett större inflytande var under den allvarliga unionskrisen våren 1892, då han i februari–mars som sin faders förtrogne rådgivare följde denne till Kristiania. Följande år förberedde kronprinsen på egen hand under en längre tids vistelse i Kristiania bildandet av den högerregering, som på sommaren 1893 trädde till i Norge. Under den skarpa unionskonflikten våren och sommaren 1895 följde kronprinsen åter sin fader på hans resa till Kristiania och spelade en viktig roll vid förhandlingar och beslut.

Alla vittnesbörd visar, att kronprins Gustaf under 1890-talets unionskonflikter intog en hållning närmast i överensstämmelse med svenska förstakammarhögerns ståndpunkt. Denna kronprinsens hållning har varit känd för såväl samtid som eftervärld. Karl Hildebrand har sålunda i sin biografi över Gustaf V i olika sammanhang framhållit, att denne under 1890-talet krävde ett bestämdare uppträdande mot den av norska venstern dikterade politiken.¹ Än starkare har detta understrukits av Folke Lindberg i undersökningar grundade främst på källmaterial ur tyska arkiv.² En genomgång av brev och akter i Bernadotteska familjearkivet styrker ytterligare, att kronprinsens ståndpunkt i norska

¹ K. HILDEBRAND, *Gustaf V som människa och regent*, I, s. 195, 232.

² F. LINDBERG, *Kunglig utrikespolitik*, s. 148 ff., 154 ff., 222.

frågan under 1890-talet var klart »svensk». Den 11 juni 1892, omedelbart efter norska stortingets beslut om upprättande av ett eget norskt konsulatväsen, skrev kronprinsen sålunda från Stockholm till kungen i Kristiania, att han »vore *fullt* övertygad att Konungen aldrig varken ville eller kunde bifalla detta beslut av Stortinget». Efter en redogörelse för den diskussion, som ägt rum därom i svenska statsrådet, sammanfattade kronprinsen: »Resultatet var emellertid att *alla* (även Lewenhaupt!) på det allra bestämdaste uttalade sig därhän, att Pappa *ovillkorligen* bör neka att bifalla detta beslut av Stortinget.»³ Kronprinsens egen hållning under krisen sommaren 1892 framgår även av ett brev från statsminister E. G. Boström till prins Carl, där Boström på tal om kronprinsen bl.a. skriver: »H.K.H. redogjorde för sin uppfattning av ställningen. Han såg den mycket mörkt, men var å andra sidan fullt beslutet, att skall det börjas en strid, bör den ock med allvar föras till slut.»⁴

Även under den skarpa unionskonflikten våren 1895 talade kronprins Gustaf för en fast hållning och avrådde bestämt alla eftergifter i Norge. Kungen skrev därom till drottning Sophia den 21 mars 1895, att »det rätta vore alltså att hålla *min* ståndpunkt lika envist som de och därtill råder Gustaf».⁵ Några dagar senare varnade prins Carl drottningen i mycket bestämda ordalag för varje eftergift för de norska kraven. Brevet, som var meningen att även kungen skulle läsa, utmynnar i en inträngande vädjan att inte låta sig förledas av norrmännen utan stå fast vid den ståndpunkt kungen från början intagit. »Nu har jag gjort min skyldighet», skriver prins Carl till sist, »och skrivit öppet och utan omsvep vare sig Mamma nu anser detta ha varit av behovet påkallat eller icke. För känslan av min skyldighet är

---

³ Kronprins Gustaf till Oscar II, Stockholm den 11/6 1892, Oscar II:s arkiv, BFA.

⁴ Boström till prins Carl, Kristiania den 6/7 1892, Prins Carls saml., BFA.

⁵ Oscar II till drottning Sophia, Kristiania den 21/3 1895, Prins Carls saml., BFA.

detta mig alldeles likgiltigt. Men då Mamma har ett stort inflytande på Pappa, så har Mamma också därmed förenat ansvar, och det är nog också av den grund Mamma, hittills åtminstone, gärna hört andras och särskilt sina söners ärliga mening uttalas. Men det är också ett annat skäl till min uppriktighet i detta brev, och det är att Gustaf hyser enahanda uppfattning, fast i mycket skarpare form och samma farhågor, och med hans lynne är detta farligt, ty därigenom kan förr än Mamma anar det, enigheten inom familjen lida skeppsbrott, och till vilka olyckor detta kan leda behöver jag icke utmåla. Akta sig för en långt driven, ensidig känslopolitik, jag ber Mamma allvarligen därom. Och glöm icke att redan 2 gånger har det varit det sv[enska] statsrådet, som genom hot om dimission med skäl kan sägas hava räddat familjens ställning i Sverige.»⁶

Kronprinsen avvisade sålunda under 1890-talet bestämt de norska kraven på eget konsulatväsende och drog sig inte för att driva saken till sin spets. Han synes inte ha haft stora förhoppningar om möjligheterna att genom samförstånd och ömsesidig överenskommelse nå en lösning av de unionella tvistefrågorna. Konsekvensen av kronprinsens ståndpunkt i unionsfrågan blev en klar och fast linje. Kronprinsen var beredd att sätta hårt mot hårt. Kronprins Gustafs inställning står här i skarp motsättning till hans ståndpunkt i juni 1905. Frågan är, *när* han ändrat ståndpunkt och *vad* som var orsaken härtill?

Den inledningsvis citerade telegramväxlingen mellan kungen och kronprinsen i juni 1905 är för historisk forskning ingen nyhet. Dessa telegram har länge varit kända. Såväl Arne Wählstrand som Karl Hildebrand och Folke Lindberg har utnyttjat dem. Större delen av dem finns tryckta in extenso i både Arne Wählstrands och Karl Hildebrands arbeten.

Arne Wählstrand utgår i sin framställning på denna punkt

⁶ Prins Carl till drottning Sophia, Stockholm den 26/3 1895, Prins Carls saml., BFA.

från en anteckning av Sigfrid Wieselgren om ett samtal denne haft med kronprinsen den 10 juni 1905, dagen före kronprinsens avresa till London. »Wieselgren hade», skriver Wählstrand, »lämnat kronprinsen fullt övertygad att denne, under intrycket av förhandlingarna i hemliga utskottet tidigare under året, icke funne 'annat vara att göra än att låta norrmännen få sin vilja fram och upplösa unionen'. I allt väsentligt», fortsätter Wählstrand, »torde denna Wieselgrens teckning av kronprinsens uppfattning vara riktig». Senare under uppehållen i Berlin och i London i juni 1905 hade kronprinsen ytterligare stärkts i sin uppfattning. Kronprinsen hade i Berlin samtalat med tyske kejsaren, rikskanslern von Bülow och statssekreteraren von Richt-hofen, i London med engelske kungen, premiärminister Balfour och utrikesminister Lansdowne, vilka samtliga därvid skulle ha tillrätt Sverige att utan vidare upplösa unionen. »Under intryck av dessa politiska samtal», fortsätter Wählstrand, »gjorde kronprinsen upprepade telegrafiska föreställningar hos svenska regeringen att icke uppställa några villkor för unionens upplösning utan framlägga förslag till riksdagen om riksaktens omedelbara upphävande».⁷

Karl Hildebrand betonar vid diskussionen av samma telegram, att kronprinsens ståndpunkt »starkt påverkats av den både i Berlin och London framträdande meningen, att Sverige gjorde klokast i att vara med om en snabb och så vitt möjligt friktionsfri avveckling av unionsbanden».⁸

Folke Lindberg, som senast och utförligast behandlat problemet, framhåller, att kronprins Gustaf under 1890-talet gjort sig till talesman för ett resolut uppträdande mot norrmännen. »Ännu i början av år 1905», skriver han, »tydde hans hållning på orubblig beslutsamhet att i det längsta hålla fast vid unionen. Så kommer omslaget. Under vårmånaderna blir kronprinsens syn på

⁷ A. WÄHLSTRAND, 1905 års ministerkriser. Skrifter utgivna av statsvetenskapliga föreningen i Uppsala XI. Uppsala 1941, s. 59 f. och 349 f.

⁸ HILDEBRAND, s. 310.

unionens framtidsmöjligheter alltmer pessimistisk, och senast i maj har han – synbarligen främst under intryck från ett besök i Kristiania – hunnit göra sig förtrogen med tanken på en upplösning. Den 10 juni, dagen efter det han hade fullbordat sin brådstörtade hemresa från Tyskland, förklarar han för Sigfrid Wieselgren, att nu ingenting annat återstår än att låta norrmännen få sin vilja fram och upplösa unionen. Så far han till London och vädjar därifrån i telegram på telegram till fadern att söka verka för riksaktens omedelbara upphävande. Unionsupplösning utan villkor är hans program. – Förändringen i kronprinsens hållning», fortsätter Folke Lindberg, »står i ett uppenbart samband med att han både i Berlin och London konfronterades med en kompakt opinion till förmån för snar avveckling. Men det återstår att förklara, varför han visade sig så mottaglig för dessa råd. Av allt att döma har utrikespolitiska hänsyn varit avgörande för honom.» Riskerna för en stormaktsinblandning och faran från öster utgjorde enligt Folke Lindberg bakgrunden till kronprinsens åtgärd att redan i maj 1905 inleda förhandlingar om en stormaktsgaranti för Norden. »Överläggningarna i Berlin i början av juni», fortsätter Folke Lindberg, »måste på kronprins Gustaf haft verkan av en chock. De klargjorde definitivt för honom, att det med stora förväntningar emotsedda tyska stödet var en illusion. För honom fanns nu inte längre något val. Allt som kunde göras var att genom en snabb, fredlig avveckling i möjligaste mån reducera riskerna för internationella komplikationer. Intrycken från London kunde endast befästa honom i denna övertygelse.»⁹

Karl Hildebrand och Folke Lindberg, båda de forskare som senast behandlat detta här ställda problemet, står sålunda eniga: den avgörande förändringen av kronprinsens inställning i norska frågan är att datera till början av juni 1905, till dagarna efter unionsbrytningen. Orsaken till hans omsvängning anser de vara

---

⁹ F. LINDBERG, Kunglig utrikespolitik, s. 222 f.

främst av utrikespolitisk art: intrycken av stämningen i Berlin och London har varit av avgörande betydelse. Lösningen grundar sig främst på de argument, som kronprins Gustaf själv anför i sina telegram. Men kronprinsens rapporter om stämningen i Berlin och London samt de argument av utrikespolitisk natur, som han i detta sammanhang anför, bevisar ingalunda, att hans egen inställning till Norge och norska frågan först vid denna tidpunkt förändrats eller ens att just dessa argument därvid varit de för honom själv avgörande.

III

Utgångspunkten för en undersökning av kronprinsens ståndpunkt i norska frågan före unionsbrottet kan lämpligen tagas i de förhandlingar, som fördes i Kristiania i februari–mars 1903 och som ledde fram till den s.k. »kommunikén». Förhandlingarna rörde riktlinjerna för upprättandet av eget norskt konsulatväsende. De fördes från svensk sida av statsminister Erik Gustaf Boström, utrikesminister Alfred Lagerheim och statsrådet Karl Husberg. Under den tid de avgörande förhandlingarna pågick, vistades kronprinsen i Kristiania i ständig kontakt med de svenska förhandlarna. Dessa senare var emellertid inte inbördes eniga. Under förhandlingarnas lopp visade sig en bestämd motsättning mellan å ena sidan Boström, som vägrade göra ytterligare eftergifter, å den andra Lagerheim och Husberg, som var benägna att visa norrmännen något större tillmötesgående. Konflikten, som man sökte hemlighålla för norrmännen, spelade emellertid till en början ingen större roll för förhandlingarna.¹ Norrmännen intog nämligen på flera punkter en håll-

¹ Regeringsförhandlingarna i konsulatfrågan vintern 1902/03 kan följas i de utförliga diskussionsprotokoll, som fördes av kabinettsekreteraren Thor von Ditten, de s.k. Dittenska protokollen, i original och maskinskriven avskrift i UD:s arkiv. Dessa protokoll kompletteras under förhandlingarnas senare skede av telegram växlade mellan kungen och svenska statsrådet i Stockholm å ena sidan, kronprinsen och den svenska förhandlingsdelegationen å den andra sidan, se

ning, som varken kunde accepteras av Boström eller Lagerheim. Den 14 mars förklarades därför förhandlingarna strandade. Ofentliggörandet därav uppsköts emellertid i avvaktan på att en gemensam redogörelse för förhandlingarna skulle utarbetas.²

Dagen därpå, söndagen den 15 mars, riktade de norska förhandlingarna med statsminister Otto Blehr i spetsen ett nytt förslag till Lagerheim. Detta norska förslag, som innebar vissa eftergifter, ville Lagerheim acceptera som grundval för ett återupptagande av förhandlingarna. Boström däremot vägrade varje ny eftergift: han vidhöll, att de svenska regeringsdelegaterna redan gått normmännen så långt till mötes, som möjligt var. Motsättningen mellan Boström och Lagerheim gjorde sig ånyo gällande. Någon enighet stod inte att nå. Inför det norska erbjudandet den 15 mars drevs konflikten mellan de båda svenska statsråden till sin spets. Avgörandet hänsköts i detta läge till kronprinsen. Denne skall enligt en av honom själv med blyerts gjord memorialanteckning vid en konferens med Boström och Lagerheim, där frågan på förmiddagen den 16 mars behandla-

---

Oscar II:s arkiv, vol. 108, och Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA, samt avskrifter i Norvegica 3, UD:s arkiv. Kronprins Gustafs, Lagerheims och i synnerhet Boströms brev till kungen ger utförliga redogörelser för förhandlingarnas gång och samtidigt en inblick i de överväganden, som låg bakom de svenska förhandlarnas ståndpunktstaganden, se Oscar II:s arkiv, BFA.

Angående motsättningen mellan de svenska förhandlingarna, se i synnerhet Boström till Oscar II, Kristiania den 19/2 och 15/3 1903, Lagerheim till Oscar II, Kristiania den 21/2 1903, Oscar II:s arkiv, BFA. Utåt stod de svenska förhandlingarna dock eniga. »Vi hafva under förhandlingarne städe stått fullkomligt eniga», skrev sålunda Boström den 27/2 till kungen, »ej den minsta yttring af bristande samförstånd har förekommit, och normmännens förhoppningar på bristande enighet har ynkeligen kommit på skam». Boström till Oscar II, Kristiania den 27/2 1903, BFA. Protokollen ger även klart belägg för att motsättningarna mellan de i förhandlingarna deltagande svenska statsråden inte hindrade dem att uppträda enigt vid själva förhandlingarna med normmännen.

En utförlig framställning av dessa förhandlingar och de därmed förknippade problemen hoppas jag kunna framlägga i det arbete om konsulatfrågan 1900–1905, som redan till stor del föreligger i manuskript.

² Se förutom de Dittenska protokollen, UD, även Boström till Oscar II, Kristiania den 15/3 1903, Oscar II:s arkiv, BFA.

des, ha anfört följande: »Då nu herrarna begge äro av motsatta meningar i den föreliggande frågan så finnes ju blott ett sätt att lösa densamma, nämligen att jag får taga ansvaret på mig vilken väg som skall beträdas. Och detta är jag också beredd att göra, men på det villkoret att herrarna lojalt böja sig för mitt avgörande, att den ene således måste underordna sig den andre samt att herrarna gent emot den N. Regeringen uppträda fullt eniga och icke med ett enda ord antyda att det är jag som i denna viktiga sak fällt det avgörande ordet. Lova herrarna detta?»³ Sedan Lagerheim och Boström givit detta löfte, ställde sig kronprinsen på Boströms sida och förkastade det av Lagerheim framställda förslaget att acceptera den av norrmännen framlagda förhandlingsgrunden.⁴

Episoden gick emellertid oförmärkt förbi; den har hittills förblivit okänd. Inför det svenska avslaget, som efter konferensen med kronprinsen framfördes av Lagerheim vid sammanträde med norrmännen den 16 mars, visade sig nämligen norrmännen beredda att gå än längre i eftergifter. De accepterade i huvudsak den av de svenska delegaterna tidigare föreslagna formuleringen som grundval för fortsatta förhandlingar. Trots att kronprinsen den 16 mars ställt sig på Boströms sida, resulterade regeringsförhandlingarna därför i kommunikén den 24 mars 1903. Norrmännen erhöll där – enligt svensk uppfattning mot vissa garantier för status quo i fråga om utrikesstyrelsens organisation – löfte om att »särskilt konsulatsväsen för Sverige och för Norge upprättas» och att »vartdera rikets konsulter höra under den myndighet i hemlandet, som detta för sin del bestämmer», medan »särkonsulernas ställning till ministern för utrikes ärendena och beskickningarna regleras genom lika lydande lagar, vilka

³ Egenhändig blyertsanteckning underskriven »Gustaf» och daterad »Kristiania d. 16:de Mars 1905». Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

⁴ Att Boström och Lagerheim givit det av dem krävda löftet framgår dels av att episoden hittills förblivit okänd, dels av att Lagerheim var den som vid sammanträdet med den norska delegationen den 16 mars framförde det svenska avslaget. Se de Dittenska protokollen, nr 15, UD.

icke kunna ändras eller upphävas utan samtycke av båda rikernas statsmyndigheter».⁵

Konflikten inom svenska statsrådet i unionsfrågan var emellertid därmed inte ur världen. Tillkomsten av kommunikén innebar i detta avseende endast ett uppskov. När frågan om verkställandet av de i kommunikén givna utfästelserna år 1904 togs upp till avgörande, framträdde motsättningen mellan Boström och Lagerheim ånyo.⁶ Då ingendera av dem ville ge vika, drevs frågan efter långvariga förhandlingar till votering inom statsrådet. Majoriteten, 8 mot 3, slöt sig i detta läge till Lagerheims uppfattning. I denna situation begärde Boström avsked, men vände sig samtidigt till kronprinsen. Genom dennes ingripande träffades en uppgörelse: Lagerheim beviljades avsked, medan Boström däremot stod kvar som statsminister och begav sig till Kristiania för att inför norske statsministern framlägga sitt – av svenska statsrådet nedvoterade – förslag i konsulatfrågan. Kungamakten, d.v.s. främst kronprins Gustaf, var därefter Boströms enda stöd för sin ställning som statsminister och för det förslag han i november 1904 framlade i Kristiania. Ännu vid denna tidpunkt stod kronprinsen, om än med större tvekan, kvar på sin gamla linje i norska frågan.⁷

⁵ Kommunikén den 24 mars 1903, tryckt bl.a. i Post och inrikes tidningar, 24/3 1903.

⁶ De långvariga och tidvis mycket dramatiska förhandlingarna om förslagen till »lika lydande lagar» kommer utförligt att behandlas i det arbete, som jag f.n. är sysselsatt med om konsulatfrågan 1900–1905.

⁷ Se härom »P.M. ang. förhandlingarne hösten 1904 inom det svenska statsrådet rörande de ifrågasatta gemensamma lagarne för det föreslagna särskilda konsulatväsendets ordnande. Af statsminister Boström», Boströmska saml., vol. E 3296, RA, samt H. Westrings »Minnesanteckningar och protokoll från statsrådstiden 1902–1905», H. Westrings saml., vol. 1, RA. Arne Wählstrand har i uppsatsen »Boström och Lagerheimska krisen» (i Festskrift till professor Skytteanus Axel Bruswitz, Skrifter utg. av statsvetenskapliga föreningen i Uppsala XII, Stockholm 1941) utförligt behandlat regeringskrisen i okt.–nov. 1904. Wählstrand har därvid dock varken varit i tillfälle att utnyttja Boströms ovan citerade egen framställning eller Westrings minnesanteckningar. Hans framställning bygger därför främst på sjöministern Louis Palanders af Vega memoaranteckningar

Säkra belägg för kronprinsens ståndpunkt vid årsskiftet och under januari månad 1905 har inte återfunnits. Möjligen kan noteras, att greve Ludvig Douglas, den förre utrikesministern och främste företrädaren för en fast svensk linje gentemot Norge, den 24 januari 1905 tillställde kronprinsen en promemoria rörande unionsfrågan. För Norge, framhöll han i denna inledningsvis, skulle en upplösning av unionen oundvikligen betyda utländsk inblandning, Kristiania skulle bli ett oroscentrum för hela Norden. »Inom ej allt för många år skulle stormakterna hava att sysselsätta sig med en skandinavisk fråga, och inom några decennier vore halföns självständighet tillspillogiven! *Därför*», fortsätter Douglas, »*kan och får unionen icke brista! För Sverige är unionens bibehållande en försvarsfråga och en absolut nödvändighet.*» Den måste med alla krafter försvaras mot varje revolutionärt angrepp. »Men ännu kan dess bättre Sverige hoppas att icke bli driven till ett broderkrig.» Detta fordrade emellertid, att nu »ett nytt och positivt program uppställes för de unionella förhållandenas utveckling i en helt och hållet förändrad riktning». Programmet, som Douglas där- efter skisserar, skulle gå ut på »Sveriges uppgående i Norge och Norges i Sverige». Sverige skulle »avsäga sig alla anspråk på överhöghet och erkänna Norge såsom ett fullt likställt jämbördigt och självständigt folk, bildande tillsammans med Sverige en enhet gentemot utlandet». De skulle ha gemensamt kungahus, hov, utrikesdepartement, lantförsvars- och sjöförsvarsdepartement samt bilda en tullunion; den gemensamma budgeten skulle uppgöras av en av riksdag och storting vald delegation, inför vilken även de gemensamma ämbetsmännen skulle vara ansvariga. Detta unionella program – som nära anslöt sig till vad den konservativa minoriteten bland de svenska ledamöterna i

---

(se Wählstrand, s. 162 not 6) samt Boströms brev till Carl Herslow och Hugo Tamm. Även detta material ger dock ett starkt intryck av den roll kronprins Gustaf spelade för lösningen av regeringskrisen hösten 1904 (se WÄHLSTRAND, a.a., s. 164).

1895 års unionskommitté föreslagit – stred visserligen allt för mycket mot nu förhärskande tankegångar för att i detta ögonblick kunna offentliggöras, men arbetet för dess genomförande borde dock påbörjas. Kronprinsen måste, framhöll Douglas, sätta sig i spetsen för detta arbete och därigenom föra de båda folkens utveckling in på nya banor, med bägges ouplösliga förening såsom mål. I detta syfte måste kronprinsen vistas mycket länge i Norge varje år för att där kring sig samla en krets av anhängare, personligen påverka opinionen och skapa en ny politisk riktning i Norge.⁸

Någon kommentar från kronprinsens sida till Douglas promemoria har inte återfunnits. Men själva denna åtgärd, att tillstålla kronprinsen detta förslag i slutet av januari 1905, kan tagas till intäkt för att Ludvig Douglas ännu vid denna tidpunkt betraktade kronprinsens ståndpunkt i unionsfrågan som oförändrad – d.v.s. i stort sett densamma som under 1890-talet.

Förhandlingarna i konsulatfrågan hade efter Lagerheims avgång i november 1904 snabbt gått mot sitt definitiva sammanbrott. Boströms förslag till grunder för de likalydande lagarna hade vid dennes besök i Kristiania i slutet av november bestämt avvisats av den norske statsministern, Francis Hagerup. Kort därefter, i början av december månad, mottog denne senare i Stockholm ett nytt svenskt förslag till likalydande lagar: den svenska regeringsmajoritetens förslag. Även detta avvisades emellertid i mycket bestämda ordalag av den norska regeringen. I en skriftväxling mellan den norska och den svenska regeringen fixerades i januari 1905 de punkter, där enighet ej stod att nå – d.v.s. de punkter, som på norskt håll senare gått under namnet »de sex lydrikespunkterna». Den 1 februari förklarade slutligen

---

⁸ »Tankar angående Föreningen mellan Sverige och Norge. Januari 1905», av L. Douglas, Linköping den 23 jan. 1905, Gustaf V:s arkiv, vol. 52, BFA. Se även Douglas till kronprins Gustaf, Linköping den 24/1 1905, Gustaf V:s arkiv, vol. 52, BFA.

den norske statsministern i Stockholm med anledning av svenska regeringens sista inlaga, »at det norske statsraad ikke finder grund til at framkomme med yderligere udtalelser i sagens anledning». Förhandlingarna hade därmed avbrutits. I sammanfatt statsråd den 7 februari 1905 fick förhandlingarnas avslutande sin officiella bekräftelse.⁹

Den 8 februari, dagen efter det att förhandlingarna i konsulatfrågan officiellt förklarats avslutade, drog sig kung Oscar, som på grund av sjukdom och ålder var i starkt behov av vila, tillbaka från regeringen. Kronprins Gustaf utsågs samtidigt att under kungens sjukdom som regent förestå regeringen. Omedelbart efter det statsrådssammanträde, där kungen överlämnat styrelsen till kronprinsen, kallade kronprinsen norska statsrådsavdelningen till sig. Sedan han meddelat dem, att han på grund av kungens hälsotillstånd möjligen skulle uppskjuta sin planerade resa till Kristiania några dagar, frågade han om de norska statsråden skulle avresa samma kväll. Sedan dessa bekräftat att så var fallet, fortsatte kronprinsen: »Vel, mine herrer reiser da inn for å vareta fedrelandets interesser, jeg akter å vareta unionens interesser. Jeg vet hva jeg vil gjøre, og jeg vil ikke legge fingrene imellom.» Det sista sades med eftertryck, framhåller statsrådet Jacob Schønning i sin dagbok, och konstaterar att »det klang som en kamplur».¹⁰

Den situation som mötte kronprinsen vid hans ankomst till Kristiania den 13 februari, var allvarlig. Själv karakteriserade kronprinsen i telegram den 15 februari till Boström den poli-

⁹ Alla ovan anförda akter rörande konsulatfrågan i orig. i UD:s arkiv, 4:1:12. Tryckta i samtida tryck i »Förhandlingarna i konsulatfrågan», Stockholm 1905, senare omtryckta bl.a. i J. V. HEIBERG, *Unionens opløsning 1905*. Officielle aktstykker vedrørende unionskrisen og Norges gjenreisning som helt suveræn stat. Kristiania 1906.

¹⁰ Kronprinsens yttrande här citerat efter Jacob Schønings *Dagbøker*, Oslo 1950, s. 297. Att episoden verkligen inträffat och att kronprinsen därvid fällt dessa eller liknande ord, framgår av kronprins Gustafs brev till Oscar II, Kristiania den 13/2 1905, Oscar II:s arkiv, BFA, samt även av »Dagbok ført i 1905 av statsminister Francis Hagerup», utgitt av H. FALCK MYCKLAND, Oslo 1951, s. 84.

tiska ställningen som »förtvivlat dålig».¹¹ Samma dag omtalade kronprinsen i ett brev till kungen, att samlingspartiet i Norge, med alla röster mot endast två hade beslutat »att något *måste* göras i konsulatfrågan redan i år». »Såvida icke en alldeles oförutsedd eller oväntad omkastning eller svängning i uppfattningen kommer att inträffa de närmaste dagarna», fortsätter kronprinsen, »så kommer venstern i förening med en stor del av samlingspartiet att förena sig om en *pågående aktiv politik*, som icke ryggas tillbaka utan som kommer att taga *alla* konsekvenserna av sina handlingar. Utsikterna äro således för ögonblicket mycket mörka, men det är ju ingenting annat än vad jag länge väntat och trott och vilket jag flera gånger nämnt för Pappa. Det är ett förfärligt sorgligt tillstånd, ty det finnes knappast någon enda person, som numera vill hålla på den nuvarande unionen, ja de flesta skrika öppet på upplösning av unionen.» . . . »Upphetsningen mot Sverige», konstaterade kronprinsen vidare, »har gripit alla, även bland vår närmaste omgivning».¹²

Konsulatförhandlingarnas definitiva sammanbrott hade i Norge gjort ett mäktigt intryck: Sverige hade, menade man, brutit sitt löfte i kommunikén om upprättande av särskilt norskt konsulatväsen. Norska pressen, de politiska partierna och hela stortinget stod eniga om att Norge nu skulle ta saken i egna händer. En specialkommitté tillsattes den 21 februari inom stortinget för att förbereda frågan. Striden stod där inte längre om Norge själv skulle besluta upprättandet av eget, särskilt konsulatväsen, utan endast *hur* man skulle gå till väga för att genomdriva ett sådant beslut.

---

¹¹ Kronprinsen till Boström, chifffertelegam förmedlat av Gyldenstolpe till Cabinet, Kristiania den 15/2 1905, Norvegica 3, UD:s arkiv. Se även den utförliga teckning av det politiska läget i Norge, som kronprinsen gav i flera brev till kungen omedelbart efter sin ankomst till Kristiania, Gustaf till Oscar II, Kristiania den 13/2, 15/2 och 17/2 1905, Oscar II:s arkiv, BFA. Brevet i utdrag tidigare citerade i HILDEBRAND, s. 281 f.

¹² Kronprins Gustaf till Oscar II, Kristiania den 15/2 1905, Oscar II:s arkiv, BFA. Tidigare citerat i HILDEBRAND, s. 282.

I detta läge grep kronprins Gustaf initiativet. I en skrivelse – ursprungligen tänkt som ett tal – vände han sig den 1 mars till stortingets specialkommitté:¹³ »Hvad er Norges, ja jeg siger med samme Styrke, hvad er begge Rigers Bedste?» skriver kronprinsen här inledningsvis. »Jeg betænker mig ikke et Öieblik paa at besvare dette Spørgsmaal med dette Ord: Forening. Derfor er det mit oprigtigste Haab og min inderligste Opfordring til Eder ikke at betræde nogen Vei, som leder til et Brud mellem begge Folk. Det har saa ofte været sagt, at Dynastiet søger at hævde egne Interesser fremfor Folkenes, men dette er ikke et sandt Ord. Unionen er ikke en Hovedsag for *Dynastiet*, men burde være det for *begge Folk*, den er en Livsbetingelse for deres Lykke og Fremtid.» Efter att ha framhållit, att kungamakten aldrig ställt sig hindrande i vägen för att Norge skulle få sitt eget konsulatväsen, utan endast ställt villkoret, att den gemensamma utrikesstyrelsen därvid skulle ordnas på ett för unionen betryggande sätt, fortsätter kronprinsen: »Der er nu blevet gjort et Forsøg ad de partielle Reformers Vei, som desværre er strandet, men derfor bör man ikke strax opgive alt og slaa ind paa Veie, som alligevel ikke vil føre til Maalet, men den logiske Følge af dette er at optage nye Forhandlinger med Sverige paa en bredere Basis, og til en saadan Forhandling paa Grundlag af Ligestillethed mellem Rigerne erklærer jeg mig fuldt beredt til at yde min Medvirken. Jeg anser det for at være min uafviselige Pligt», fortsätter han, »aabent at fremholde for Eder de store Farer og skjebnesvangre Følger af, at hvert Folk

---

¹³ Kronprins Gustafs skrivelse till formanden i Stortingets specialkommitté är på originalet daterat »Kristiania, den 28 Februar 1905». Skrivelsen avläts dock ej förrän den 1 mars, se telegram från Gyldenstolpe till Cabinet, Kristiania den 1/3 1905, Norvegica 3, UD:s arkiv. Se härom även Dagbok ført i 1905 av statsminister Francis Hagerup, s. 132. Jfr HILDEBRAND, s. 283, som hänfört kronprinsens aktion till den 28 februari. Det faktum, att skrivelsen till specialkommittén inte avläts förrän på förmiddagen den 1 mars, är av en viss betydelse, då tidpunkten för kronprinsens åtgärd synes ha bestämts av att norska regeringen med statsminister Hagerup i spetsen samtidigt begärde sitt avsked.

gaar sin egen Vei. Forenede eie vi dog en vis Styrke og Beretigelse i de europeiske Statsforbund, men adskilte – hvor meget mindre veier ikke *da* Norges eller Sveriges Ord.» Efter ytterligere en vädjan att också för framtiden hålla samman, skriver kronprinsen: »Jeg vil nu kun til Slutning sige dette: naar I gaar til Eders Gjerning, saa gjörer dette med fuldt aabne Öine og overveier nöie *alle* Konsekventser af Eders Handlemaade.»¹⁴

Bevarade koncept och brevväxlingen i anknytning därtill visar, att kronprinsen själv tagit initiativet till och författat denna skrivelse, men att den tillkommit under nära kontakt med såväl kungafamiljens övriga medlemmar som den svenska regeringen. Redan den 17 februari skrev sålunda prins Carl därom till kronprinsen: »Boström, för vilken jag i dag på Pappas uppdrag visade Ditt sista brev, bad mig skriva att han trodde det vara klokt, att Du icke ens[id]igt och enbart underströk Ditt beslut och Din plikt att med stöd av § 5 i Riksakten neka sanktion å ett norskt stortingsbeslut om eget konsulatväsende utan att Du först och framför allt framhöll, att varken konungamakten eller den nuvarande svenska regeringen ju ville förmena Norge att få sitt särskilda konsulatväsende, om blott dess förhållande till utrikesförvaltningen på ett unionellt betryggande sätt först ordnades samt att svenska regeringen ju formligen erbjudit sig att härom *fortsätta* underhandlingarna. Jag tror icke», fortsätter prins Carl, »att Boström väntade sig någon synnerlig effekt av ett sådant tal, men han förmenade att det var klokare än att först och främst accentuera sanktionsvägran. Jag tror nog han har rätt häri», framhöll prins Carl, som därefter underströk vikten av att kronprinsen betonade, att Sverige faktiskt erbjudit norrmännen full likställighet.¹⁵

---

¹⁴ Kronprins Gustafs skrivelse till stortingets specialkommitté, Kristiania den 28/2 1905. I flera koncept och avskrift i Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA. Orig. i faksimil återgivet i HILDEBRAND, s. 282. Skrivelsen tryckt bl.a. i HEIBERG, s. 29.

¹⁵ Prins Carl till kronprins Gustaf, Stockholm den 17/2 1905, Gustaf V:s arkiv, BFA.

Det första bevarade konceptet till kronprinsens skrivelse, som bär rubriken »Udkast til en Tale» är skrivet av kronprinsen med blyerts och daterat av denne själv »Kristiania d. 19 Febr. 1905». Många rättelser, strykningar och inskott vittnar om kronprinsens författarmöda och tyder på att detta utkast är ett första koncept. Innehållet visar, liksom den slutliga skrivelsen, att kronprinsen tagit intryck av de råd prins Carl i sitt brev förmedlat från Boström och även själv givit uttryck för.¹⁶ Samma dag eller möjligen dagen därefter har kronprinsen låtit renskriva och stencilera sitt utkast i det skick det efter alla rättelser och tillägg slutligen erhållit. Sedan han därefter gjort ytterligare några rättelser och tillägg på stencilen, översändes denna till Stockholm. Den 21 februari förelade utrikesministern, August Gyldenstolpe, aktstycket för kungen på Saltsjöbaden. Kung Oscar gillade därvid kronprinsens utkast och hade endast smärre formella ändringar att föreslå.¹⁷ Kungafamiljens ståndpunkt kommer också till uttryck i ett brev till kronprinsen från prins Carl, där denne efter att noggrant ha genomläst kronprinsens tillämnade tal inte säger sig kunna »finna det annat än i stort sett väl och på ett lyckligt sätt avfattat». »Frågan är blott», skriver prins Carl emellertid, »om det är klokt att Du nu håller detta tal» . . . »Mig synes Du bör hålla talet», framhåller han dock, »försåvidt norske män av betydenhet tillråda eller åtminstone icke avråda Dig därifrån och förklara att ingen god och ärlig norrman kan taga berättigad anstöt av Dina ord eller något särskilt uttryck i talet». Boström hade i kungens närvaro försäkrat honom, att det från *svensk* sida inte var något att invända mot

---

¹⁶ Utkastets beroende av prins Carls brev framgår av en jämförelse mellan de ovan citerade raderna och det avsnitt i konceptet som lyder: »Kongemakten har aldrig søgt at forhindre Norge fra at faa sit eget Konsulatvæsen, den eneste Betingelse for opfyldelse af dette ønske er og maa være at forholdet til det fælles Udenrigsstyre ordnes paa en unionelt betryggende maade.» »Udkast til en Tale» av kronprins Gustaf, Kristiania den 19/2 1905, Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

¹⁷ Gyldenstolpe till kronprins Gustaf, Stockholm den 21/2 och 22/2 1905, Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

talets innehåll. »Men endast infödda norrmän», fortsätter prins Carl, »kunna fullt beräkna om denna Din goda avsikt att rikta ärliga, allvarliga ord till norska folket i Din egenskap av norsk regent vinnes. Ty missförstås Ditt tal såsom uttryck för svenska intressen och såsom ett försvarstal för den 'svenska unionen', såsom statsrådet v. Friesen sade, så hade det kanske varit bättre Du icke hållit talet. 'Tala är silver och tiga är guld', men går unionen nu sönder», framhåller prins Carl, »så kan man med visst skäl förebrå kungamaktens representant att han icke personligen ingrep varnande och ärligt, *innan* det var för sent». Prins Carl förordade därför att talet nu borde hållas. Statsminister Boström ställde sig däremot tveksam, talade för uppskov och framhöll, »att ett formligt och effektfullare kungl. manifest kan vara på sin plats *senare*, då vi stå vid randen av den lagliga ordningens upphörande». ¹⁸ Statsministern samt även de svenska statsråden, rapporterade Gyldenstolpe samtidigt till kronprinsen, »hysa dock starka tvivel om det är politiskt riktigt att Eders Kungl. Höghet på så sätt ingriper», men erkände dock att kronprinsen bäst var i tillfälle att själv avgöra detta. Däremot ville de avråda från att kronprinsen i talet eller skrivelserna tog med det avsnitt i utkastet, där han framhöll, att »hverken den Norske eller den Svenske og endnu mindre den Unionelle Kongemakt kan være med paa en Ordning af særskildt Udenrigsstyre for hvert af Landene», att »en ren Personalunion er en Umulighed og man maa ikke gjøre Regning paa at den kommer at accepteras af Mig som Kongemaktens Representant», samt att »et s.k. Forsvarsforbund kommer i Sverige at mødes af aldeles decideret Modstand». ¹⁹ De svenska statsråden ansåg, att kronprinsen inte genom dessa uttalanden på förhand borde binda sig; de befarade, att »försåvidt någon böjelse hos utskottet skulle göra sig gällande att icke gå till 'omedelbar aktion' den förhand-

¹⁸ Prins Carl till kronprins Gustaf, Stockholm den 22/2 1905, Gustaf V:s arkiv, BFA.

¹⁹ Stencilerat koncept i Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

lingsvänlighet, som kan vara tillstådes, kunde avklippas, då Konungamakten så decideradt 'tar avstånd' från det vari möjligen kan komma att ligga något uppslag».²⁰

Kungen, drottningen och framför allt prins Carl hävdade på denna senare punkt en delvis annan uppfattning än statsrådet. Efter att inledningsvis ha behandlat några frågor av mera formell natur skrev sålunda prins Carl den 26 februari till kronprinsen med anledning av ett nytt, rättat koncept från denne:²¹ »Likaledes ansåg Mamma det vara synd, Du tagit bort varje antydan om att deras hopp om ett försvarsförbund helt visst vore en illusion, varemot Mamma var nöjd att det övriga inom parentes» (d.v.s. de övriga två av de ur Gyldenstolpes brev ovan citerade tre punkterna) »utgått. Jag instämmer häri men tycker för min del att alltsammans gärna kunde ha stått kvar, enär jag fattade Din avsikt vara att *i tid* avkyla dem genom att förtaga dem alla illusioner om att de kunde räkna på andra fördelar för sig istället för den union, de nu ville bryta. Men det är kanske bäst som det är» framhöll prins Carl dock till sist.²²

Avgörandet lades emellertid helt i kronprinsens hand. Boström hade genom Gyldenstolpe i brev den 22 februari ånyo understrukit, »att Eders Kungl. Höghets uppfattning, grundad på kännedom om förhållandena samt på de råd som norska män kunna lämna är naturligtvis det avgörande såväl beträffande talets hållande som ock innehållet».²³ »Jag hör så gärna på råd»,

---

²⁰ Gyldenstolpe till kronprins Gustaf, Stockholm den 21/2 1905, Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

²¹ Konceptet i fråga bevarat i Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA. En på samma ställe bevarad förlaga till detta koncept bildar genom många rättelser och inskott övergången mellan det tidigare, stencilerade konceptet och det sista, som behandlas i prins Carls brev den 26 febr. 1905. Detta sista koncept har efter några smärre rättelser utgjort den direkta förlagan för kronprinsens skrivelse i sin slutliga form.

²² Prins Carl till kronprins Gustaf, Stockholm den 26/2 1905, Gustaf V:s arkiv, BFA. Beträffande kungens ståndpunkt i denna fråga se även Gyldenstolpe till kronprins Gustaf, Stockholm den 21/2 1905, Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

²³ Gyldenstolpe till kronprins Gustaf, Stockholm den 22/2 1905, Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

skrev kronprins Gustaf någon dag senare till prins Carl med anledning av dennes upprepade, långa brev från Stockholm, »men själva beslutet måste jag i de särskilda föreliggande fallen själv fatta i överensstämmelse med vad jag anser vara rätt och klokt och efter vad ställningen här fordrar». ²⁴ Prins Carl svarade med ytterligare motiveringar för sina rådslag men tillade även: »Emellertid äro vi alla här likasom jag ense om att Du är den enda och rätte att bedöma situationen och att Du ensam bör vara den bestämmande och beslutande då Du ju skall bära ansvaret och konsekvenserna.» . . . »Meningen med våra reflexioner härifrån äro blott för att *hjälpa Dig* att belysa olika frågor och underrätta Dig om intrycket här, ingalunda att påverka Dig . . .» ²⁵

Kronprinsen, som sålunda ensam hade att avgöra hur han borde handla, beslöt i detta läge, trots Boströms och de svenska statsrådets betänkligheter och trots att statsminister Hagerup, som var det norska högerpartiets ledare, bestämt avrådde, dock att offentligen vända sig till stortingets specialkommitté och inför detta deklarerar sin ståndpunkt. ²⁶ Då emellertid kommittén ej önskade mottaga kronprinsen, delgav han kommittén sina synpunkter i form av en skrivelse till dess ordförande. Skrivelsens innehåll utformade kronprinsen däremot, trots invändningarna från kungens, drottningens och prins Carls sida, i överensstämmelse med Boströms och det svenska statsrådets uppfattning. Även efter denna ändring visar skrivelsen till stortingets specialkommitté emellertid med sin klara deklaration om unionens nödvändighet och bestämt uttalade vilja att hålla fast vid denna samt de avslutande nästan hotfulla vändningarna, att

²⁴ Kronprins Gustaf till prins Carl, Kristiania den 24/2 1905, Prins Carls saml., BFA.

²⁵ Prins Carl till kronprins Gustaf, Stockholm den 28/2 1905, Gustaf V:s arkiv, BFA.

²⁶ Beträffande Hagerups ståndpunkt se Dagbok fört i 1905 av statsminister Francis Hagerup, s. 112 f. och 123. Se även Ramstedt till utrikesministern, telegram från Kristiania den 23/2 1905, Norvegica 3, UD:s arkiv.

kronprins Gustaf ännu den 1 mars 1905 stod på sin gamla ståndpunkt i unionsfrågan, mera svensk än den svenska regeringen själv.

Samma dag som kronprinsen överlämnade sin skrivelse till stortingets specialkommitté, hade norska regeringen begärt sitt avsked. Den omedelbara orsaken till regeringen Hagerups avgång var att statsråden Schöning och Michelsen inte längre ansåg sig kunna kvarstå i regeringen. De hade den 28 februari inlämnat sin avskedsansökan till statsministern. Anledningen var, att dessa båda, som var regeringen Hagerups mest venstersinnade medlemmar, i motsats till statsminister Hagerup och regeringens majoritet, slutit sig till dem, som fordrade omedelbar aktion i konsulatsfrågan. Schönings och Michelsens åtgärd medförde som väntat och avsett var, att regeringen i sin helhet följande dag begärde sitt avsked. Då storting och specialkommitté så gott som enhälligt slöt upp bakom den uppfattning statsråden Schöning och Michelsen gjort sig till talesmän för, tillföll uppdraget att bilda ny regering helt naturligt Christian Michelsen. Den 11 mars hade Michelsen löst sitt uppdrag och en samlingsregering med denne som statsminister utnämndes av kronprinsen.²⁷ Samma dag hade kronprinsen ett samtal med Michelsen. I Gustaf V:s arkiv finns hans egen memorialanteckning från detta samtal bevarad. Denna lyder in extenso:

Några punkter af mitt samtal med Michelsen i Kristiania d. 11 mars 1905:

Inga illusioner eller förhoppningar borde den nya regeringen göra sig med afseende på min sanktionsvägran. Jag står fullkomligt på lagens grund, kan därför icke förutsätta (officielt) att mitt nej förleder revolutionärt steg här.

²⁷ Angående regeringskrisen i Norge våren 1905 se Dagbok ført i 1905 av statsminister Francis Hagerup, passim; Jacob Schönings dagbøker fra Stortinget 1895-97 og fra Regjeringen 1903-05. Oslo 1950, s. 310 ff.; Johan Castberg, Dagbøker 1900-1917, I 1900-1905, Oslo 1953, s. 232 ff. En sammanfattande framställning byggd på ett omfattande arkivmaterial i Jacob S. Worm-Müller, Det norske standpunkt. Regjeringsdannelsen i 1905. Samtiden 1955, s. 238.

Michelsen erkände, att jag hade *juridiskt* rätt, men att regeringen på grund af sanktionsvägran strax inlemnar sitt afsked. *Ingen* ny regering kan bildas, då Storchingsbeslutet blir så godt som enhälligt (omkring 110 mot 5–7 röster!). Om jag ej gifver dem afsked så sätta de några dagars frist för mig, hvarefter de lemna sitt afsked i Storchingets hand, som då kommer att vidtaga provisoriska anordningar, sade M., men hvilka kunde han ej nu säga.

Michelsen framhöll önskvärdheten af att man kunde finna någon form för att Unionen kunde bibehållas. Jag hänvisade honom till mina ord i mitt öppna bref. »Den gemensamme Utrikesministern är numera en död man i Norge», svarade M., som derefter långt och vidt utvecklade fördelarne för Konungamakten af en *ren personalunion* med *två* utrikesministrar. Detta vore den enda acceptabla lösningen. Jag bestred detta och sade, att alla framstående såväl jurister som politici i Europa delade min uppfattning om *omöjligheten* af egen norsk utrikesminister. »Äfven jag har undersökt den saken», svarade M., »och har personligen talat med en framstående högre embetsman i Utrikesdepartementet i Berlin samt med en mera bemärkt medlem av Underhuset i London, och begge ansågo vår norska ståndpunkt berättigad och genomförbar» !! –

Slutligen framhöll jag önskvärdheten af att, då Norge beslutat aktion nu i år i Konsulatfrågan, denna icke måtte uppskjutas tills efter svenska Riksdagens afslutning, ty i ett sådant afgörande historiskt ögonblick *måste* Riksdagen vara samlad. Michelsen svarade, att han mycket väl insåg nödvändigheten häraf, samt att »saken» blir färdig här till föredragning i Norskt Statsråd *antagligen* om ungefär en månads tid, möjligen först en eller annan vecka senare. –

Dermed slutade detta märkliga samtal!

Gustaf.²⁸

Det av kronprins Gustaf här refererade samtalet har en förhistoria. Kronprinsen hade ursprungligen tänkt sig, att om regeringen Hagerup tvangs att avgå, kräva en bindande förhandsförklaring av den som erhöll i uppdrag att bilda ny regering, att inte framkalla en akut kris om sanktion skulle vägras i konsulatfrågan.²⁹ Kungen ansåg kronprinsens ståndpunkt berättigad, men ställde sig skeptisk till möjligheterna att kunna förverkliga en sådan politik. »Jag tror icke mycket på», skrev kungen den

²⁸ Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA. Aktstycket har tidigare utnyttjats av Worm-Müller, *Samtiden* 1955, s. 246.

²⁹ Dagbok fört i 1905 av statsminister Francis Hagerup, s. 106. Se även Schøning, *Dagbøker*, s. 307.

3 mars till kronprinsen, »att, när du en gång skall söka uppgörelse med Michelsen, du kan få honom att avstå ifrån aktion genast. Har jag orätt häruti, så att han till och med *nu* endast lovar att ej strejka för *en gång nekad sanktion*, då är det icke omöjligt att saken kan gå fredligt av, åtminstone tillsvidare».³⁰

Även prins Carl och statsminister Boström företrädde en i form mera moderat, men i sak likartad ståndpunkt. »Men segrar Michelsens aktionslinje . . .», skrev prins Carl sålunda till kronprinsen omedelbart efter meddelandet om regeringskrisen i Norge, »så får Du väl vända Dig till honom. Jag hoppas då – och många med mig – att Du tvingar honom bekänna kort, innan Du accepterar honom. Ty eljest ställer Du Dig lätt själv solidarisk med hans aktionslinje. Norrmännen begära verkligen bra mycket, då de fordra att unionskonungamakten skall själv sätta sig i spetsen för revolutionen mot unionen.»³¹ »Jag har frågat Boström angående hans mening», fortsatte prins Carl i brev till kronprinsen dagen därpå, »om huru hårdt Du borde pressa den blivande ministerchefen för att få klart veta hans program i den unionella frågan och om Du ej borde tvinga honom att bekänna kort för att icke köpa grisen i säcken. Boström svarade härpå att hans bestämda tro var att det enda rätta och ärliga var att på förhand klarera situationen helt ut mellan Dig och ministärens chef.»³² På inrådan av bl.a. stortingspresidenten Johan Henrich Thorne, en av den norska högerens ledande män, ändrade emellertid kronprinsen ståndpunkt och bestämde sig för att inte fästa några som helst villkor eller krav vid uppdraget till Michelsen.³³ Prins Carl skriver med anledning därav till honom den 8 mars:

³⁰ Oscar II till kronprins Gustaf, Saltsjöbaden den 3/3 1905, Gustaf V:s arkiv, BFA.

³¹ Prins Carl till kronprins Gustaf, Stockholm den 2/3 1905, Gustaf V:s arkiv, BFA.

³² Prins Carl till kronprins Gustaf, Stockholm den 3/3 1905, Gustaf V:s arkiv, BFA.

³³ Kronprins Gustaf till Oscar II, Kristiania den 5/3 1905, Oscar II:s arkiv,

»Att Du beslutit Dig för att liksom Michelsen 'tiga Dig fram' vid ministèrbildningen är kanske klokt under nuvarande besynnerliga situation, men normalt och naturligt är det icke. Som jag skrev till Dig sist menade Boström *först*, att Du borde tala ut med Michelsen fast han efter Ramstedts hitkomst, ändrade mening; att Du tänkt Dig sätta faktiska 'vilkor' kände vi ej då till.

Emellertid *ber* jag Dig en sak på det enträgnaste och däri understödjes jag på det livligaste av Pappa och Mamma. *Sedan* ministären engång är bildad och *innan* Du hitreser, så tala ut, helt ut, med Michelsen och begär rent och fullt besked om planer och avsikter och hänvisa själv till Din skrivelse, med kommentarier om så behövs. Du kan ju skylla på att det är Din plikt att kunna ge Pappa bestämda och hållfasta meddelanden om framtiden. Kommer Du hit utan att veta ministärens ställning till och efter sanktionsvägran, så får Du förfärliga svårigheter att få dem ur fläcken här med sin optimism och rådvillighet och Du får icke heller ett faktiskt grundlag för Dina rådpåläggningar med eller utom sek. utskott. Jag *ber* Dig gör det, Du kommer att eljest ångra Dig.»³⁴

Kronprins Gustaf följde rådet. Hans egen memorialanteckning från detta samtal visar också, att han fick klart besked. Redan den 11 mars visste kronprinsen exakt vad som skulle bli följden av en sanktionsvägran. Händelserna vid månadsskiftet maj-juni 1905 kan inte ha kommit som en överraskning för honom.

Men kronprinsens samtal med Michelsen den 11 mars och det klara besked han därvid erhöll hade en helt annan effekt än den dess tillskyndare, prins Carl och E. G. Boström hade väntat och avsett.

BFA; Telegram från Gyldenstolpe till Cabinet, Kristiania den 7/3 1905, kl. 4.10, Norvegica 3, UD:s arkiv. Se även prins Carl till kronprins Gustaf, Stockholm den 3/3 1905, Gustaf V:s arkiv, BFA. Se härom även WORM-MÜLLER, Samtiden 1955, s. 241 f.

³⁴ Prins Carl till kronprins Gustaf, Stockholm den 8/3 1905, Gustaf V:s arkiv, BFA.

Några dagar efter samtalet ifråga har kronprinsen börjat skriva det tal, han vid hemkomsten till Stockholm skulle hålla inför riksdagens hemliga utskott. Ett första utkast, skrivet med blyerts och med många rättelser finns bevarat i hans arkiv och bär rubriken: »Några tankar i anledning av det blivande hemliga utskottet, nedskrivna d. 18:de mars 1905.» Den 23 mars höll kronprinsen sitt tal inför utskottet. Efter att inledningsvis ha redogjort för förhandlingarnas gång kom han in på frågan hur krisen i Norge »antagligen kommer att utveckla sig». Den redogörelse han därefter gav, ansluter sig nära, delvis ordagrant, till den tidigare citerade memorialanteckningen från samtalet med Michelsen. »På ett avslag» (i konsulatfrågan) »följer», sade kronprinsen, »efter vad mig uttryckligen är tillkännagivet av statsminister Michelsen, det norska statsrådets avskedsansökan, och *ingen* ny norsk regering står då att få. Därefter ämnar den fungerande regeringen, sedan en kort frist tilländalupit, i stortingets händer nedlägga sitt mandat, varefter stortinget antages komma att om regeringens förande vidare bestämma. Detta är ett revolutionärt steg; därmed är konungamakten satt ur stånd att fungera och unionen faktiskt sprängd.»

»Det är om vad i sådant fall bör åtgöras», framhöll kronprins Gustaf inför utskottet, »som jag i främsta rummet önskar höra Edert omdöme». Efter att därefter ha avvisat tanken på unionens bevarande som en ren personalunion, tog kronprinsen upp förslaget om unionsfrågans lösning på bredare basis. »Det spörsmål framställer sig då», sade han, »om det kan vara lämpligt – och då naturligtvis innan det avgörande ordet säges av Norge – att än en gång framkomma med ett förslag i sådan riktning. Jag anser ett sådant handlingssätt från Sveriges sida vara ett politiskt klokt steg för att därigenom inför utlandet visa, att svenska folket gjort ett sista försök till uppgörelse. Men jag tror mig tyvärr veta, att detta från norsk sida antagligen kommer att bestämt avvisas.»

»Slutligen kan den frågan uppställas», fortsatte kronprinsen,

»huruvida det icke skulle vara klokare och värdigare, *sedan man fått fullt konstaterat, att alla vägar för ett vidare samliv äro stängda*, att Sverige självt skulle föreslå en skilsmässa i godo. Från konungamaktens sida kan och bör något sådant förslag icke göras, ty det är dess plikt att i det längsta söka bibehålla unionen sådan den beslöts 1814 av bägge folken gemensamt. Men om Sverige skulle finna det rätt att beträda denna väg, så anser jag, att detta bör ske på det *minst* möjligt skarpa sätt, så att en upplösning av unionen ej må lämna alltför stor bitterhet kvar i sinnena, ty detta är av största vikt och betydelse för ett möjligt återknytande av de brustna banden en gång i en tidigare eller senare framtid.»³⁵

Kronprins Gustafs egen ståndpunkt framgår av talet. Än tydligare hade den emellertid kommit till uttryck i konceptet av den 18 mars. På tal om förslaget till förhandlingar på bredare basis heter det här: »Jag är på förhand *fullt* säker på ett avslag från Norge!» Tanken på ett initiativ till unionsupplösning framställles däremot i konceptet med följande ord: »Att Sverige själv skulle föreslå en skilsmässa i godo, hellre än att så att säga bliva utsparkad ur unionen». För tanken på ett sådant initiativ har han i konceptet också ursprungligen skrivit, att »gent emot utlandet tror jag, att detta skulle verka gynnsammare, ty Europa finge då strax situationen klart för sig och stode framför ett fullbordat faktum, och finge då kanske mindre anledning att blanda sig in i våra angelägenheter på den Skandinaviska halvön».³⁶

Vi kan summera: den 23 mars 1905 har kronprins Gustaf inför hemliga utskottet framfört tanken på ett svenskt initiativ

³⁵ Citerat efter orig. i Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA. Talet även i avskrift infört i Riksdagens särskildte deputerades protokoll, den 23 mars 1905, UD:s arkiv. Talet in extenso tryckt nedan bil. 2, s. 217.

³⁶ »Några tankar i anledning af det blifvande hemliga utskottet, nedskrivna d. 18:de mars 1905» av kronprins Gustaf, Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA. Se nedan bil. 1, s. 216.

till unionens upplösning och framhållit, att detta i så fall bör ske »på det *minst* möjligt skarpa sätt». Redan den 18 mars, dagen efter hans hemkomst efter vistelsen i Kristiania, argumenterar kronprinsen i sitt koncept ivrigt för ett sådant initiativ. Den ståndpunkt, som möter i kronprins Gustafs telegram från London i juni 1905, är inte ny. Redan i mars har han gjort sig till talesman för i princip samma uppfattning i unionsfrågan. Förändringen av kronprinsens inställning kan dateras till tiden mellan den 1 mars, då han lät offentliggöra sin skrivelse till stortingets specialkommitté, och den 18 mars, då första konceptet till hans tal i riksdagens hemliga utskott förelegat. Det är inte överläggningarna i Berlin i början av juni, som »med verkan av en chock» definitivt klargjorde för kronprinsen, att det med stora förväntningar emotsedda tyska stödet var en illusion, samt den kompakta opinion för en snar avveckling, som han i juni 1905 mötte både i Berlin och London, som varit avgörande för förändringen i kronprinsens hållning. Omsvängningen har i själva verket ägt rum långt tidigare. Av avgörande betydelse för denna synes ha varit samtalet med Michelsen den 11 mars och den enhälligt antisvenska stämning, som mötte honom under hans vistelse i Norge till och med från hovets och hans närmaste omgivnings sida.

IV

Konstaterandet att förändringen av kronprins Gustafs ståndpunkt i norska frågan är att datera till hans vistelse i Kristiania i mars 1905 får konsekvenser inte bara för bilden av kronprinsen själv som statsman och politiker utan också för förståelsen av ställningstaganden och händelseförlopp under våren 1905.

Resultatet av hemliga utskottets överläggningar blev inte vad kronprins Gustaf hoppats. Utskottets majoritet, 8 av dess 12 ledamöter, under ledning av representanterna för första kammarhögern, avstyrkte bestämt förslaget, att Sverige skulle taga

initiativet till en skilsmässa i godo med motiveringen, att »Sverige på intet som helst sätt bör taga på sig ens den ringaste del av ansvaret för en brytning av unionen». Också utskottets liberala minoritet under Karl Staaffs ledning anslöt sig härtill, om än med vissa reservationer. Själva huvudtanken i kronprinsens tal till hemliga utskottet – att Sverige skulle gripa initiativet och själv föreslå en unionsupplösning – avvisades således enhälligt. Utskottets överläggningar resulterade endast i att detta föreslog, »att Eders Kungl. Höghet i sammansatt statsråd inbjuder de båda folken till vänskaplig och fri förhandling angående förändrade unionella bestämmelser på grundval av full likställighet mellan de bägge rikena och utan annan begränsning än att gemensamheten i fråga om utrikesärendenas handhavande och vård upprätthålles».¹

I hittills föreliggande framställningar av hemliga utskottets förhandlingar framhålles, att kronprinsen skulle ha förelagt utskottet tre huvudfrågor eller alternativ. Arne Wählstrand talar sålunda om »de tre huvudfrågor, om vilka regenten önskade höra utskottets mening».² Jacob S. Worm-Müller skriver, att kronprinsen vid detta tillfälle »fremla 3 alternativ till dröftelse».³

Uppfattningen om att kronprinsens tal inför hemliga utskottet skulle ha utmynnat i tre alternativa förslag, som detta hade att taga ställning till, bygger uppenbarligen på det referat av kronprinsens framställning, som utskottet själv givit i sitt svar till kronprinsen – inte på kronprinsens eget tal. I utskottets utlåtande talas sålunda om »de punkter, som blivit oss till utta-

---

¹ Hemliga utskottets protokoll 1905, UD:s arkiv. Utskottets yttranden tryckta nedan som bilaga 3 och 4, s. 221, 224. Beträffande minoritetens särskilda yttrande och dess innebörd i förhållande till huvudutlåtandet se A. BRUSEWITZ, Hemliga utskottet i 1809 års författning. Skrifter utg. av statsvetenskapliga föreningen i Uppsala 1, Uppsala 1933, s. 104 f.

² WÄHLSTRAND, 1905 års ministärkriser, s. 4.

³ WORM-MÜLLER, Samtiden 1955, s. 247.

lande av Eder Kungl. Höghet förelagda». »Dessa punkter», heter det vidare i utlåtandet, »äro följande: 1:o Huruvida unionens bibehållande i form av en ren personalunion är önskvärd; 2:o Huruvida det är lämpligt att, innan det avgörande ordet från Norge säges, än en gång framkomma med ett förslag om unionsfrågans lösning på en bredare basis; och slutligen 3:o Huruvida det icke skulle vara klokare och värdigare, sedan man fått fullt konstaterat, att alla vägar för ett vidare samliv äro stängda, att Sverige självt skulle föreslå en skilsmässa i godo». Vid diskussionen av dessa punkter hänvisas därefter i utlåtandet till den sista av dem med orden »det tredje av Eders Kungl. Höghet framställda *alternativet* . . .».⁴

Läser man emellertid kronprins Gustafs tal inför hemliga utskottet utan hänsyn till den tolkning, som riksdagens förtroendemän i utskottet gav detta tal – som de erhöi i skriven form – får man en helt annan bild. Frågan om unionen som en ren personalunion framställes ej till diskussion utan avfärdas av kronprinsen själv såsom, »något som med fullt skäl den allmänna meningen i Sverige ej synes vara benägen för, och som konungamakten ej heller kan acceptera». Förslaget om förhandlingar på bredare basis utgör i kronprinsens framställning inte heller det något alternativ till tanken på ett initiativ till unionsupplösning, utan endast en förberedelse därtill. Själv kallar han det i sitt tal för »ett politiskt klokt steg för att därigenom inför utlandet visa, att svenska folket gjort ett sista försök till uppgörelse» och framhåller, att ett initiativ till unionsupplösning bör tagas först »sedan man fått fullt konstaterat, att alla vägar för ett vidare samliv äro stängda». Kronprinsens tal inför hemliga utskottet utmynnade endast i *ett* allvarligt menat förslag: att Sverige själv skulle taga initiativet och föreslå en skilsmässa i godo. Det bevarade konceptet till kronprinsens tal bestyrker ytterligare denna tolkning. Talet om de tre alternativen är en konstruktion, till-

⁴ Hemliga utskottets protokoll 1905, UD:s arkiv. Se nedan bil. 3, s. 222 f. Kurserat här.

kommen för att i någon mån överskylla det avslag, som utskottets svar de facto innebar.

Hemliga utskottets beslut var ett nederlag för kronprins Gustaf. Det innebar, att Sverige nu i realiteten beslutit sig att passivt avvakta att – för att använda kronprinsens egna ord – »bliva utsparkat ur unionen».

Den 5 april verkställde kronprinsen hemliga utskottets beslut. I en diktamen i sammansatt statsråd framställde han förslag om nya förhandlingar på bredare basis, utgående från grundprincipen om full likställighet mellan länderna. »Den väg, som jag anser man bör välja och på vilken man, med god vilja på ömse sidor, enligt min åsikt kan vinna en för alla parter fullt tillfredsställande lösning av svårigheterna», skriver kronprinsen i sin diktamen till statsrådsprotokollet, »är denna: gemensam utrikesminister, svensk eller norsk man, ansvarig inför bägge rikena eller inför en gemensam institution, särskilt konsulatväsen för vartdera riket, dock så, att konsulerna i allt vad som angår förhållandet till främmande makter böra stå under utrikesministerns ledning och kontroll. – Om under förhandlingarnas gång», fortsätter kronprinsen, »en annan form skulle kunna finnas för ordnandet av de unionella angelägenheterna, dock alltid med bibehållande av gemensamheten i utrikesärendenas handhavande och vård, som är ett oeftergivligt villkor för unionens bestånd, så förklarar jag mig härmed beredd att taga även densamma under allvarligt övervägande.»⁵

Kronprins Gustafs ståndpunkt i diktamen till statsrådsprotokollet den 5 april 1905 överensstämmer nära med den som svenska regeringen intagit sedan 1890-talet och som från svensk sida kom till uttryck redan i 1895 års unionskommitté. Vid förhandlingarna i konsulatfrågan 1902–1903 hade norrmännen be-

⁵ Protokoll i sammansatt svenskt och norskt statsråd, Stockholm den 5 april 1905, tryckt bl.a. i samtida officiellt tryck under rubriken »I den unionella frågan», Stockholm 1905.

stämt motsatt sig en sammankoppling av frågorna om eget, särskilt konsulatväsen och gemensam utrikesstyrelse. Varje försök från svensk sida att vidga förhandlingarna till att även röra frågan om den gemensamma utrikesförvaltningens organisation hade avvisats från norskt håll. Förhandlingarna om de likalydande lagarna 1904–1905 hade strandat på svenska regeringens krav, att de särskilda konsulerna i vissa avseenden, som direkt berörde rikenas förhållande till främmande makt, skulle stå under utrikesministerns ledning och kontroll. Jämfört med kronprinsens egen skrivelse till norska stortingets specialkommitté slutligen, innehåller diktamen av den 5 april inget ytterligare tillmötesgående, utan innebär snarare genom sin bestämda precisering av förhandlingsgrundvalen en skärpt »svensk» hållning.

Mot bakgrunden av tidigare förhandlingar och ställningstaganden i unionsfrågan kan kronprinsens uppmaning till nya förhandlingar den 5 april 1905 inte tolkas som ett allvarligt menat försök att skapa en ny grundval för förhandlingar mellan Sverige och Norge. Kronprinsen var också – såsom framgår bl.a. av hans tal inför hemliga utskottet och än tydligare kommer till uttryck i konceptet till detta tal – från början på det klara med, att detta förslag saknade alla möjligheter att accepteras i Norge.⁶ När kronprinsen dessutom i sin diktamen valde att i allt väsentligt följa hemliga utskottets konservativa majoritet, ej dess liberala reservanter, visar detta vad han avsåg. Förslaget syftade endast, som ovan framhållits, till att inför utlandet demonstrera

---

⁶ Detta framgår även av en anteckning i statsrådet H. Bothners dagbok. Denne, som tillhörde norska statsrådsavdelningen i Stockholm, skriver sålunda den 4 april 1905: »Eftermiddag blev Lövland og jeg opkaldt til Kronprindsen som meddelte os at han i sammansat Statsraad imorgen eller paaføljende dag vilde fremkomme med Forslag om nye Forhandlinger angaaende alle Unionsspørgsmaal. . . . Saavel Lövland som jeg udtalte, at man fra Norsk side ikke vilde gaa til nye Forhandlinger for konsulatsagen blev ordnet. Dette var en betingelse man fra norsk Side vilde fastholde.» Bothners dagböcker 1905, privatarkiv 130, NRA. Ovanstående avsnitt tidigare citerat av WÄHLSTRAND, 1905 års ministärkriser, s. 13 not 8.

Sveriges moderation och förhandlingsvillighet. Detta bekräftas även av att kronprinsens diktamen omedelbart distribuerades till de större tidningarna i Europas huvudstäder. Kronprinsens egen norske adjutant, dåvarande överstelöjtnanten Wilhelm Morgenstjerne, skrev i ett brev till kronprinsen, att »det gode Indtryk af Diktamenet svækkedes derhos her i høi Grad ved den hurtige Offentligjørelse og Telegrafering til Times».⁷

Det av kronprinsen den 5 april framförda förslaget om nya förhandlingar på bredare basis var – i varje fall från kronprinsens sida – ingenting annat än en ren propagandamanöver.

Den 7 april 1905, två dagar efter kronprinsens diktamen, begärde statsminister Boström sitt avsked. Hans avskedsansökan kom plötsligt, oväntat även för hans närmaste vänner.⁸ Orsaken till Boströms avgång var, enligt en nästan enstämmig uppfattning i de samtida presskommentarerna, att denne, som väl kände norrmännens ovilja mot att vidare förhandla med honom, frivilligt drog sig tillbaka för att inte genom sin person stå hindrande i vägen för ett accepterande av kronprinsens inbjudan till nya förhandlingar.⁹

Leif Kihlberg, som var den förste som upptog problemet om Boströms avgång 1905 till vetenskaplig behandling, har emeller-

---

⁷ Morgenstjerne till kronprins Gustaf, Slemdal den 22/4 1905, Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

⁸ Se WAHLSTRAND, 1905 års ministärkriser, s. 6 och 11 f.

⁹ Se Sydsvenska Dagbladet 9/4 1905, Stockholms Dagblad 9/4 1905, Svenska Dagbladet 9/4 1905 och Aftonbladet 9/4 1905. Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning citerade den 10/4 med uppenbart instämmande Carl Herslows ledare i Sydsvenska Dagbladet av den 9/4, vilken även utan kommentarer i sin helhet återgavs i Aftonbladet 10/4. Endast i Dagens Nyheter skymtar en annan förklaring till Boströms avgång, då det den 9/4 under rubriken »Ministär- eller systemskifte» heter: »Men något systemskifte i egentlig mening torde man icke ha anledning att bereda sig på, om man nu ej som sådant vill räkna anslutningen till kronprinsens- regentens unionella förhandlingsuppslag, till hvilket det vidhålles att den afgående statsministern ställt sig dissenterande – naturligtvis icke i sak, utan endast i fråga om opportuniteten i dess framförande i närvarande situation.»

tid med utgångspunkt från vissa samtida rykten framfört även en annan förklaringsgrund. Den inre dissensen inom statsrådet i unionsfrågan, menar sålunda Kihlberg, har bidragit till att kasta statsministern ur sadeln. Situationen blev i längden ohållbar, »i all synnerhet som statsministern i denna interna schism under krisens senare utveckling från regentens sida icke torde hava erhållit det stöd, som förut stått till hans förfogande och utgjort en pålitlig garantifond för soliditeten i hans ledarposition».¹⁰ Arne Wåhlstrand, som senare gjort Boströms avgång 1905 till föremål för ingående undersökning, avfärdar emellertid denna teori med orden, att »några bevis, ens sannolikhetsbevis, ha dock icke kunnat förebringas härför». Resultatet av Wåhlstrands undersökning blev, »att Boström själv, utan starkare påverkningar från andra håll, fattade beslutet att lämna ministären». Bakom detta skulle, enligt Wåhlstrand, ha legat dels Boströms på grund av unionsfrågan undergrävda ledareposition inom ministären, dels en känsla av stegrad politisk trötthet.¹¹ Men den omedelbara orsaken till hans avgång har enligt Wåhlstrand varit, att Boström inte med sin person ville stå hindrande i vägen för ett nytt försök till uppgörelse med Norge.¹² Denna förklaring till Boströms avgång har också blivit den inom historieskrivningen allmänt vedertagna.¹³

Uppfattningen om Boströms avgång som en följd av dennes egen önskan att inte stå hindrande i vägen för en uppgörelse

---

¹⁰ L. KIHMBERG, Den svenska ministären under ståndsriksdag och tvåkammersystem. Intill 1905 års totala ministerskifte. Uppsala 1922, s. 478. Kihlbergs källor utgör på denna punkt, dels att »i pressen uttalas vid Boströms avgång förmodanden i antydd riktning», varmed tydligen bl.a. avses den i föregående not citerade meningen ur Dagens Nyheters ledare den 9 april 1905, dels en uppgift av den norske journalisten K. A. Winter-Hjelm i *Diplomaticus*, I Sverige 1905, Kristiania 1906, s. 21.

¹¹ WÅHLSTRAND, 1905 års ministärkriser, s. 12, 14 f.

¹² WÅHLSTRAND, a.a., s. 8 f., 60.

¹³ Se S. J. BOËTHIUS i Sveriges historia till våra dagar, bd 13, Stockholm 1925, s. 224; ERIK O. LÖFGREN i Sveriges historia genom tiderna, bd 4, Stockholm 1948, s. 550; HILDEBRAND, Gustaf V som människa och regent, I, s. 287 f.

mellan Sverige och Norge går ytterst tillbaka på Boströms egna uppgifter bl.a. i brev till vännen Carl Herslow.¹⁴ Kronprinsens uppmaning till nya förhandlingar måste emellertid, som vi nyss konstaterat, betraktas som en ren propagandamanöver. Kronprinsen var säker på ett norskt avslag. Därmed ryckes också grunden undan för den numera allmänt vedertagna förklaringen till Boströms avgång. Problemet måste ställas ånyo: vad var orsaken?

Vi har tidigare som ett resultat av undersökningen av kronprinsens hållning i norska frågan kunnat konstatera, att Boström i denna fråga hösten 1904 intog en annan ståndpunkt än regeringens majoritet. I detta läge hade Boström funnit stöd för sin uppfattning hos kungamakten, främst då hos kronprinsen. Detta stöd utgjorde därefter själva grunden för Boströms ställning som statsminister och för hans norska politik, sedan hans förslag i konsulatfrågan i oktober 1904 blivit nedvoterat i statsrådet. Men under sin vistelse i Norge i mars 1905 förändrades kronprinsens ståndpunkt i unionsfrågan. Vid hemkomsten till Stockholm framträdde han som förespråkare för en helt annan linje än tidigare. Boström hade därmed mist stödet för sin ställning som statsminister. Hans avgång blir en logisk följd av kronprinsens förändrade hållning. Boström har inte frivilligt lämnat sin post för att inte stå i vägen för ett norskt accepterande av kronprinsens förhandlingsbud; han har avgått därför att hans ståndpunkt i unionsfrågan inte längre stod i överensstämmelse med den politik, som kronprinsen nu ville föra. Boströms plötsliga avgång, utan varje förberedelse från hans egen sida, får därmed sin naturliga förklaring. Helt i linje härmed ligger också, att kronprinsen söker Boströms efterträdare icke från den i hemliga utskottet segrande förstakammarhögern, utan bland i unionsfrågan moderat inställda politiker som Edvard von Krusen-

¹⁴ WAHLSTRAND, a.a., s. 8 f.; HILDEBRAND, a.a., s. 287. Se även Sydsvenska Dagbladet 9/4 1905, senare citerad bl.a. i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 10/4 1905 och Aftonbladet 10/4 1905.

stierna, Hugo Tamm och Carl von Friesen.¹⁵ Sedan alla försök misslyckats att förvärva någon av dessa i riksdagen inflytelserika män, vände sig kronprinsen slutligen till en av statsrådsmajoritetens främsta män, Johan Ramstedt.

Boströms avgång och valet av hans efterträdare tyder på att kronprins Gustaf trots nederlaget i hemliga utskottet inte uppgivit tanken på att fullfölja den politik, han i sitt tal inför utskottet hade skisserat. Uppmaningen till nya förhandlingar utgjorde enligt denna första steget. Sverige skulle därigenom inför utlandet visa, att svenska folket gjort ett sista försök till uppgörelse. Nästa led i denna politik skulle enligt kronprinsens tal vara, att sedan man fått fullt konstaterat, att alla vägar för ett vidare samliv var stängda, Sverige själv skulle föreslå en skilsmässa i godo. Ett bland Johan Ramstedts papper bevarat koncept visar, att denne inte stått främmande för en sådan politik och att kronprinsen umgåtts med planer i denna riktning.

Konceptet ifråga, som är skrivet av Ramstedt, är ett utkast till tal, avsett att hållas av kronprinsen-regenten inför hemliga utskottet. Det måste ha tillkommit efter den 10 maj 1905, den dag då norska stortingets specialkommitté avgav sitt utlåtande, vilket nämnes i talet, men före den 23 maj, då stortinget fattade beslut i konsulatfrågan, vilket enligt talet kunde väntas ske »kanske redan inom några dagar». »Händelserna komma där efter», fortsätter framställningen i detta utkast till tal, »uppenbarligen att utveckla sig på det sätt, som jag i min förra framställning till Eder angivit». Efter att ha erinrat om vad som enligt hans tal inför utskottet den 23 mars var att vänta efter ett norskt beslut i konsulatfrågan, ställde kronprinsen i utkastet frågan, vilka åtgärder som i sådant fall från svensk sida borde vidtagas. »Enligt min uppfattning», fortsatte han i utkastet, »finnes därvid 2 olika vägar att följa. Den ena, att låta händelserna i Norge tillsvidare hava sin gång; att icke från svensk sida

¹⁵ Om förhandlingarna kring ministärens rekonstruktion i april 1905 se WAHLSTRAND, 1905 års ministärkriser, s. 17 ff.

vidtaga andra åtgärder än som må finnas behövligen och möjliga att utföra till förhindrande av att norrmännens separatistiska strävanden bli godkända av främmande makter.» . . . »Den andra utvägen – om vilken man emellertid icke på förhand kan säga huruvida den kommer att av norrmännen accepteras – vore att, helst innan stortinget vidtagit åtgärder för regeringens upprätthållande men å andra sidan först vid den tid, då det måste anses uppenbart, att utvecklingen kommer att gå denna väg och man således med all sannolikhet måste antaga att utan eftergift från svensk sida unionens sprängning är förestående, göra norrmännen ett erbjudande i syfte att få unionen upplöst på laglig väg och således på ett sätt som för ett framtida gott förhållande mellan folken måste anses minst menligt.»¹⁶ Hela den fortsatta framställningen i talet visar, att kronprinsen själv förordade den senare av dessa båda vägar. Tankegången är densamma som i kronprinsens tal inför hemliga utskottet den 23 mars 1905.

Ramstedts koncept visar, att kronprinsen i mitten av maj månad 1905 haft planer på att fullfölja den politik i norska frågan, som han i mars 1905 hade skisserat. Varför kronprinsens aktion i denna riktning inte nådde längre än till detta utkast till ett tal vet vi ej. Själv har kronprins Gustaf dock inte därmed uppgivit hoppet om att trots allt förmå Sveriges regering och riksdag att acceptera tanken på en unionsupplösning i godo, utan svenska villkor. I sina telegram från London i mitten av juni – just de dagar då Ramstedt och det svenska statsrådet var sysselsatt med att författa propositionen i unionsfrågan till den urtima riksdagen – gjorde kronprinsen ett sista försök att ånyo vinna gehör för ett förverkligande av det handlingsprogram, som han i mars 1905 hade förordat och i konceptet från mitten av maj åter givit uttryck för.

---

¹⁶ Utkast till tal avsett att hållas av kronprins Gustaf inför hemliga utskottet i maj 1905, bland Johan Ramstedts papper. Utkastet, som påträffats av Wählstrand, är tryckt och kommenterat av denne i 1905 års ministärkriser, s. 340 ff.

V

I sitt anförande inför riksdagens hemliga utskott den 23 mars hade kronprins Gustaf tydligt låtit förstå, att han inte ämnade sanktionera lagförslaget om eget konsulatväsen i norskt statsråd. I det särskilda svar, som utskottets liberala minoritet avgav, togs också denna fråga upp. Karl Staaff jämte två av utskottets liberala ledamöter begagnade tillfället att framhålla, att »i det nuvarande läget skulle dock utsikterna tett sig långt mindre mörka, därest det norska stortingets beslut i konsulatfrågan kunnat erhålla sanktion i norskt statsråd. Ty», fortsatte de, »därigenom hade rådrum vunnits, och då i allt fall förhandlingar rörande avveckling av gemensamheten samt utverkande av exequatur åt de norska särkonsulerna måst äga rum, hade tillfälle då helt naturligt uppstått att antingen i vänskapliga former angiva de betingelser, under vilka Sveriges villiga medverkan till den nya ordningen kunde ernås eller ock söka leda frågan in på andra banor.»¹

Samma tankegång, som här framföres av hemliga utskottets liberala reservanter, möter samtidigt i norska högermäns framställningar till kronprinsen.

Den 4 mars hade kronprinsen i Kristiania mottagit en promemoria från generalkrigskommissarien Jens Bratlie, som var en av norska högerns ledande män och vid olika tillfällen tjänstgjort som kronprinsens rapportör och inofficielle rådgivare i Norge.² Konsulatfrågan hade, framhöll denne här, en rent norsk sida, som allt igenom borde handläggas av norska statsmyndigheter och avgöras i norskt statsråd, och en sida, som angick båda rikena, vilken måste bli föremål för förhandling med Sverige och avgöras i sammansatt statsråd. Vad saken nu gällde var frågans rent norska sida. Om kronprinsen som kungamak-

¹ Hemliga utskottets protokoll, UD:s arkiv. Se nedan bilaga 4, s. 225.

² Se Bratlie till kronprins Gustaf, Kristiania den 22/3 1901, 3/1 1903, 22/1 1903 och 4/3 1905, Gustaf V:s arkiv, vol. 57, BFA. Se även kronprins Gustaf till Oscar II, Kristiania den 15/2 1905, Oscar II:s arkiv, BFA.

tens representant gav konsulatlagen sanktion i norskt statsråd, betydde detta endast, att vägen ånyo öppnades för förhandlingar och att frågan därefter måste behandlas i sammansatt statsråd. En sanktionsvägran, underströk Bratlie, skulle däremot avskära varje möjlighet till vidare förhandlingar. Om stortinget begränsade sitt beslut i konsulatfrågan till endast dess rent norska del, framhöll Bratlie vidare, kan ingen norsk regering gå med på att denna fråga hänskjutes till behandling i sammansatt statsråd. »Også vi stortingsmän av höire, som ikke ønsker brud med Sverige», fortsätter han, skulle i detta läge bli tvungna att rösta för upprättandet av eget konsulatväsen och kommer antagligen också att dragas in i aktionen mot kungamakten. »For unionens venner i Norge», skriver Bratlie avslutningsvis, »vil det efter min opfatning være af den mest afgjørende betydning, om Deres Kgl. Höihed måtte kunne tiltræde den anskuelse med hensyn til sanktion, som her er fremholdt. På anden vei end den, jeg her har tilladt mig at fremholde, öiner jeg . . . ingen udsigt til, at unionens venner i Norge atter skal kunne samles sammen til noget parti af betydning i vor politik».³

Även från kronprinsens personliga vänners och närmaste omgivning sida restes samma krav. I ett brev den 22 april 1905 vände sig den äldste av kronprinsens norska adjutanter, överstelöjtnant Wilhelm Morgenstjerne, till honom i detta ärende. Kravet på eget norskt konsulatväsen, framhöll denne, restes nu av norrmännen med en enstämmighet, som man väl aldrig förr hade upplevt här i landet – det hade blivit till en »æressag for Landet». Kronprinsens uppmaning till nya förhandlingar på bredare basis hade icke i någon nämnvärd grad förändrat stämningen. »Opinionen forlanger fremdeles med samme Styrke», konstaterar Morgenstjerne, »Konsulatsagen gjennemført eller ialfald *sanktioneret* først, forinden der gæes over til nye Forhand-

³ PM av Bratlie, i original bilagt brev från Bratlie till kronprins Gustaf, Kristiania den 4/3 1905, Gustaf V:s arkiv, vol. 57, BFA. En maskinskriven avskrift av denna PM i Boströms saml., vol. E 3296, RA.

linger». Sanktion skulle vara ett bevis på att kronprinsen hade full förståelse för norrmännens krav och lika stort intresse för dem som för svenskarna. Häromdagen hörde jag, berättar Morgenstjerne i brevet till kronprinsen, »en höiere Hofmand og tro Ven af Kongehuset sige i et Selskab: 'Vi vil nu få se, om vi har og nogensinde har havt en *norsk* Konge, eller om vi kun har havt svenske Konger.'» . . . »De norske Unionsvenner», skriver Morgenstjerne vidare, »anser nemlig en Sanktion som den eneste Udvei til Unionens Bevarelse» och framhåller slutligen själv, att »efter hvad jeg har seet og hørt, er jeg personlig overbevist om, at Sanktionsnægtelse vil lede umiddelbart til Unionsopløsning».⁴

Under de följande veckorna och i synnerhet vid sitt besök i Norge i slutet av april, bestormades kronprinsen från norskt håll med vädjanden om sanktion.⁵ Vad sanktionsvägran skulle innebära måste vid denna tidpunkt ha stått alldeles klart för kronprinsen. Trots detta och trots svenska liberala partiets, norska högerens och alla norska unionsvänners råd och vädjanden stod kronprinsen emellertid fast i beslutet om att vägra sanktion. Beslutet innebar, att han med öppna ögon och klart medveten om följderna styr kurs rakt mot unionsbrott och unionsupplösning.

I den inledningsvis citerade telegramsviten från juni 1905 inför kronprins Gustaf uteslutande motiv av utrikespolitisk art som argument för att Sverige utan villkor skall förklara unionen upplöst och erkänna Norge. Att motiv av samma art spelat en roll för hans ställningstagande i unionsfrågan även före unionsbrottet den 7 juni 1905 framgår klart av källmaterialet. I konceptet av den 18 mars till sitt tal inför hemliga utskottet har han sålunda ursprungligen anfört som ett argument för ett

---

⁴ Morgenstjerne till kronprins Gustaf, Slemdal den 22/4 1905, Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA.

⁵ Kronprins Gustaf till Oscar II, Kristiania den 29/4 1905, Oscar II:s arkiv, BFA. Se även WÅHLSTRAND, 1905 års ministärkriser, s. 35 f.

svenskt initiativ till unionsupplösning, att »gentemot utlandet tror jag, att detta skulle verka gynnsammare, ty Europa finge då strax situationen klart för sig och stode framför ett fullbordat faktum och finge då kanske mindre anledning att blanda sig in i våra angelägenheter på den Skandinaviska halvön». Tankegången är ett starkt argument för att Sverige själv skall taga initiativet till unionens upplösning, och kan antas ha utgjort ett viktigt motiv för detta förslag. Samma tankegång kan däremot inte förklara kronprinsens ståndpunkt i sanktionsfrågan i april och maj 1905. En sanktionsvägran med ty åtföljande häftiga brytning minskade inte riskerna för en inblandning utifrån, snarare tvärtom. Kronprinsens initiativ till förhandlingar om en ny garantitraktat i maj och diskussionerna därom vid hans besök i Berlin och London i juni 1905 var hans viktigaste utrikespolitiska åtgärder kort före och samtidigt med unionsbrottet. Detta initiativ och dessa förhandlingar gick emellertid ut på att förbereda unionsbrottet och trygga Sveriges ställning därefter; de visar därför endast, att kronprinsen var fullt medveten om den förestående unionsupplösningen. Någon förklaring till den ståndpunkt han själv intog i unionsfrågan ger dessa åtgärder inte. Andra motiv än utrikespolitiska synes ha dikterat kronprinsens beslut i sanktionsfrågan.⁶ Ett av dem torde ha varit tanken på kungamaktens ställning i Sverige.

Undersökningen av ställningstaganden och händelseförlopp under åren 1903–1905 har givit många belägg på den starka personliga kungamakt, som vid denna tidpunkt ännu existerade i Sverige. I synnerhet gäller detta inom unionspolitiken där kungen, eller vid denna tidpunkt rättare kronprinsen, vid flera tillfällen fattade avgörande beslut, som t.ex. vid schismen inom

⁶ Möjligen skulle kunna tänkas, att det läge, som uppstått till följd av det rysk-japanska kriget, kan ha spelat en roll för kronprins Gustafs ställningstagande. Någon risk för ett ingripande från Rysslands sida i en ev. unionskris har på grund av kriget inte funnits under våren 1905. Något spår av överväganden i denna riktning har dock inte påträffats i den annars mycket frispråkiga korrespondensen mellan kungafamiljens främsta medlemmar.

svenska statsrådet i Kristiania i mars 1903 och i Stockholm i oktober 1904 samt vid Boströms avgång i april och sanktionsvägran i maj 1905. I Norge däremot var sedan riksrettssaken 1884 parlamentarismen genomförd. Kungens inflytande hade där reducerats till den moderne konstitutionelle monarkens. Kontrasten var skarp mot förhållandena i Sverige, där Boström hösten och vintern 1904–1905 hade suttit som statsminister av kunglig nåde, med kungligt stöd. För en personlig kungamakt var Norge i detta läge närmast en black om foten. Erfarenheterna från hela kronprins Gustafs tid som vuxen, från 1880-talets början, hade givit honom en klar bild av i hur hög grad unionsfrågan förbitterat hans faders liv och bundit dennes politiska rörelsefrihet. En radikal lösning av unionsfrågan måste ha framstått som ett intresse för kungamakten. Tanken på bevarandet av kungamakten ställning i Sverige har i detta sammanhang också varit aktuell för kung Oscar och kronprins Gustaf. Kungen skrev sålunda till kronprinsen den 30 april 1905, att sanktion av det norska konsulatsbeslutet »vore naturligtvis konungamaktens död i båda länderna först och främst i Sverige, men snart även i Norge, så att det tackar jag Gud för att jag är så viss på att du aldrig gör. Norge anser jag», fortsätter han, »efter all sannolikhet, i alla fall vara förlorat för dynastien och unionen . . .».⁷ Kung Oscar har här berört ett viktigt, kanske ett avgörande motiv för beslutet om sanktionsvägran.

Jörgen Weibull

---

⁷ Oscar II till kronprins Gustaf, Stockholm den 30/4 1905, Oscar II:s arkiv, BFA.

BILAGA I

»Några tankar i anledning af det blifvande hemliga utskottet, nedskrifna d. 18:de mars 1905. Gustaf»¹

1. Bör icke framställning göras, att jag anser det² vara nödvändigt och politiskt klokt, att Svenska Riksdagen gör ett sista försök i Unionsfrågan derigenom, att förslag framställles till Norge om, att Sverige är villigt erbjuda full likställighet med en gemensam Utrikesminister och Unionsparlament, eller Delegationer (enligt 1870 eller 1871 års förslag eller 1895 års Unionskomité²)? Min tanke vore då den, att svenska regeringen skulle taga initiativet och föreslå Riksdagen att göra ett² sådan uttalande. – Jag är på förhand fullt säker på ett afslag från Norge! –

2. Jag önskar uttala min personliga åsikt om, huru *nödvändig* fasthållandet af Unionen är för Nordens framtid i politiskt hänseende. En gång i framtiden blir det ett annat Polens delning. Men jag vet tyvärr mera än väl den stämning som allmänt råder i Sverige: låtom oss hellre skiljas! Och detta blir den enda möjliga lösningen. **³ Men om Sverige beslutar sig härför så anser jag att detta bör ske på det *minst* möjligt brutala sätt, så att en upplösning af Unionen ej lemnar altför stor bitterhet quar i sinnena, ty detta är af största vikt och betydelse för ett möjligt återknytande af de brustna banden en gång i en tidigare eller senare framtid. Konsulatfrågan och den omedelbart derefter kommande frågan om egen norsk utrikesminister äro blott förevändningar för Norge för att komma ut ur den nuvarande Unionen, på hvilken *ingen enda* i Norge vidare vill hålla fast. Den *enda* form för en Union, som Norge numera vill godkänna, vore en *ren* personalunion, *alting* skiljdt utom Konungens person, som skulle vara gemensam. Men detta är en omöjlighet för Konungamakten att acceptera, ty af lätt insedda skäl skulle Unionen då brista vid första anledning af oenighet mellan länderna.

3. Den frågan *kan* uppställas, huruvida det icke skulle vara politiskt² klokare och värdigare [för Sverige att],⁴ då man vet eller fått konstateradt att alla vägar för ett vidare samlif äro stängda, att Sverige

¹ Egenhändigt koncept, skrivet med blyerts, Gustaf V:s arkiv, vol. 76, BFA. I manuskriptet understrukna ord här kursiverade.

² Orden med spärrad stil tillskrivna över raden i konceptet.

³ Asteriskerna i enlighet med originalet. De avser uppenbarligen, att den där-efter följande meningen skall flyttas till aktstyckets slut, där två liknande asterisker återfinnes. Ändringen synes vara gjord samtidigt med att sista meningen i konceptet strukits. Jfr nedan s. 221.

⁴ Orden inom hakar strukna i konceptet.

sjelf skulle föreslå en skiljsmessa i godo, hellre än att så att säga blifva utsparkad ur Unionen? Från Konungamaktens sida kan och bör² något sådant förslag² icke [ske]⁴ göras, ty det är dens plikt att i det längsta söka bibehålla Unionen sådan den beslöts 1814 af begge folken gemensamt. * *) [Men gent emot utlandet tror jag² att detta skulle verka gynsammare, ty Europa finge då strax situationen² klart för sej*) och finge då kanske mindre anledning att blanda sig in i våra angelägenheter på den Skandinaviska halfön.]⁴

*) och stode framför ett fullbordat faktum.⁵

BILAGA 2

»Kronprinsen Regentens
meddelande
till Riksdagens särskildte deputerade
den 23 mars 1905.»⁶

I kraft af den i regeringsform och riksdagsordning Konungen tilllagda rätt att med de af Riksdagens båda kamrar därtill utsedde särskildte deputerade öfverlägga om riksvigtiga frågor, har Jag, efter statsrådets hörande, låtit kalla Eder till förtrolig öfverläggning om den politiska ställningen inom unionen sådan den efter de i Norge senast timade händelserna utvecklat sig i en riktning, som allvarligt hotar att förrycka förhållandet mellan de två nationerna.

Det är Eder bekant, hurusom de förhandlingar, som förts mellan de svenska och norska statsråden i konsulatfrågan icke ledt till åsyftadt resultat. Förutsättningen för upprättandet af särskildt konsulatväsen för hvarterdera af Rikena var, att man skulle enas om innehållet af de likalydande lagar, hvarigenom, vid den ifrågasatta anordningen, förhållandet mellan utrikesministern och beskickningarne å ena sidan och konsulatstyrelserna å den andra skulle blifva regleradt och det på sätt, som tillgodosåge de från norsk sida framställda önsknningar, men på samma gång innebure garanti för att konsulerna icke komme att öfverskrida de riktiga gränserna för sin verksamhet och därjemte tryggade, under bibehållande af status quo i afseende å utrikesministerns och beskickningarnes ställning, det nödiga samarbetet mellan utrikesförvaltningen samt båda rikenas konsulatväsen. Sådan enighet har tyvärr icke kunnat ernås, i det att öfver ett från svensk sida

⁵ Orden tillskrivna av kronprinsen på arkets tredje, i övrigt blanka sida.

⁶ Kronprinsen Regentens meddelande här tryckt efter avskrift i protokoll fört vid Riksdagens särskildte deputerades sammanträde den 23 mars 1905, UD:s arkiv. Denna avskrift är, förutom någon enstaka avvikelse beträffande kommateringen, identiskt lika med det i Gustaf V:s arkiv, vol. 76, förvarade renskrivna exemplaret av talet.

i sådant syfte framställt förslag norska statsrådet afgaf ett svar, som mynnade ut i det yrkandet, att samtliga de sex paragrafer, som från svensk sida ansågos innebära den åsyftade garantin, måtte utgå ur förslaget. Skedde icke så, förklarades, att all vidare förhandling vore ändamålslös. Men icke heller i afseende å förslagets öfriga delar kunde den svenska affattningen obetingadt godkännas, utan vore – sades det – tvärtom åtskilligt att däremot erinra. Sedan det svenska statsrådet utförligen bemött de norska anmärkningarna under påvisande särskildt af, att de föreslagna bestämmelserna icke kunde med fog anses strida mot de öfverenskomna grunderna för de lika lydande lagarna, samtidigt hvarmed förklarades, att, om norska statsrådet frånginge sin ståndpunkt, man å svensk sida vore villig fortsätta förhandlingarna, hvarvid möjligheten af vissa ändringar och modifikationer icke vore utesluten, förklarade det norska statsrådet kategoriskt, att det icke fann anledning framkomma med något vidare uttalande. Härpå resolverade H. M. Konungen den 7 sistl. februari, efter det norska regeringen afgifvit sitt betänkande, att det genom Kungl. beslutet den 21 december 1903 å det svenska och det norska statsrådet lämnade förhandlingsuppdrag icke skulle till någon vidare åtgärd föranleda.

Jag vill icke lämna Eder i okunnighet därom, att enligt de yttranden, som af statsminister Ibsen blifvit till Mig fälda, ingen utsikt funnits för att man å norsk sida skulle varit benägen att acceptera något vidare gående förslag än det ursprungligen af statsminister Hagerup den 28 maj 1904 framlagda, hvilket i och för sig knappast upptog någon föreskrift med syfte att bereda den förutsatta garantin mot ett öfverskridande å konsulernas sida af de riktiga gränserna för deras verksamhet. *Ingen enda* af de svenska förhandlarne hade funnit förslaget i någon som helst mån uttömmande, tillfredsställande eller betryggande. Och icke ens om samtliga ofvan omnämnda sex paragrafer blifvit ur förslaget uteslutna, funnes – likaledes enligt Excellensen Ibsens utsago – någon utsikt, att en öfverenskommelse skulle kunnat komma till stånd.

I detta sammanhang vill Jag ej underlåta nämna, att den omständigheten, att Excellensen Lagerheim under loppet af hösten 1904 utträdde ur regeringen, ingalunda kan uppfattas som en anledning till underhandlingarnas afbrytande. Flere af de punkter, som från norsk sida förklarades som icke antagliga, voro af honom gillade, och Jag kan i detta Mitt omdöme äfven stödja Mig på uttalanden af Excellensen Ibsen.

Rörande gången af de förda förhandlingarna hänvisar Jag till protokollen i sammansatt statsråd den 6 och 7 februari innevarande år, hvilka akters innehåll redan är af Riksdagen känt. I hafven däraf funnit, hvilken förutsättningen varit för en uppgörelse i den afsedda

riktningen och själfva kunnat öfvertyga Eder om ovederhäftigheten af de tillvitelser för brott mot tro och lofven, som så väl offentligt som enskildt riktats mot de svenska förhandlarne. Med Min noga kännedom om förhandlingarnes gång kan äfven Jag bekräfta osanningen af ett sådant tal.

Om förhandlingarne strandat, så har detta skett icke därför, att man å svensk sida velat motsätta sig en nyanordning med särkonsuler, utan det har strandat på motsättningarne emellan å ena sidan det norska krafvet på eget konsulatväsen med *alla* dess konsekvenser, som Norges ställning som suverän stat påstås betinga, och å den andra sidan den från svensk sida vindicerade åsikten om nödvändigheten af bevarandet af en enhetlig ledning i hvad som angår förhållandet till främmande makter. Och häri ligger frågans kärnpunkt.

I Norge har stämningen nu utvecklats sig därhän, att detta kraf på landets suveränitet öfverröstar hvarje annan mening. Norska grundlagens ord, att Norge är ett fritt, själfständigt rike tolkas i och för sig såsom berättigande detta kraf, under det att samma grundlags tillägg: »förenadt med Sverige under en Konung» bortglömmes eller åtminstone utelämnas. Frågan gäller således icke längre konsulatsaken utan den gäller något annat och mera: själfva unionen.

Jag kan med Min kännedom om ställningar och förhållanden i Norge säga, att, äfven om en uppgörelse angående konsulatväsendet kommit till stånd, något varaktigt lugn icke varit att förvänta. Det har blifvit Mig sagdt i Kristiania, från kompetentaste håll och i fullt klara och tydliga ord, att frågan om utrikesförvaltningens ordnande kommer att upptagas inom helt kort tid, och att denna frågas lösning skall krävas i form af egen norsk utrikesminister. Detta är den nuvarande regeringens program. Den gemensamma utrikesministern är »en uting»; han är »en död man i Norge», äro uttryck som öppet blifvit sagda till Mig under Min sednaste vistelse därstädes. Rörelsens syfte är – Jag återupprepar det – upplösningen af den nuvarande unionen; och framdrifvandet af konsulatsaken är endast och allenast en förevändning för att komma ut ur densamma. För detta faktum bör numera ingen i Sverige längre kunna vara blind. Ehuru unionen ännu består, så är den dock faktiskt dödsdömd i så godt som hvarje norskt sinne.

Mången gång har den tanken sväfvat för Mig, om ej Sveriges plikt vore att, kosta hvad det vill, söka upprätthålla unionen. Sverige har åstadkommit den, Sverige borde också bevara den. Faran af splittring mellan den Skandinaviska halföns begge folk synes Mig så stor, faran i framtiden för dessa folks kvarblifvande i de själfständiga nationernas led synes Mig så påtaglig, att den väl skulle kunna berättiga kraftiga åtgärder. Ty Jag har grundad anledning befara, att efter en skilsmessa vår östra granne kommer att förr eller senare söka få

sin länge närda och, Jag kan ej neka det, från *dess* synpunkt naturliga önskan uppfylld att förvärfva sig en eller flere isfria hamnar jemte landområde i det nordligaste Norge. Men Jag tror Mig också med säkerhet veta, att i samma ögonblick andra stormakter, såsom en motvikt, komma att bemäktiga sig vissa delar af landet. Huru mörkt kan icke då Sveriges öde en gång i framtiden komma att gestalta sig! Men, låtom oss hoppas att den bild, som Jag nu framställt för Eder, icke måtte blifva en verklighet. Jag har dock icke velat undanhålla för Eder Mina farhågor i detta hänseende, för att I därigenom kanske lättare skolen kunna förstå, hvarför Jag med så stor sorg och bekymmer ser på fosterlandets framtida ställning i historien.

Men å andra sidan erkänner Jag ock villigt, att ett våldsamt ingripande från den ena statens sida mot den andra kan *så* skilja begge folken från hvarandra, att ett närmande blifver otänkbart under en afsevärdt lång framtid, och då skulle de begge folken i strid mot hvarandra dessutom ödslat sina krafter, som kunnat få en annan, nyttigare användning. Jag kan därför fullkomligt förstå den stämning, som Jag anser hysas af den afsevärdt största delen af Sveriges folk, att unionen på inga villkor bör med vapenmakt upprätthållas, att Jag hvarken vill eller kan förelägga Eder något förslag i sådant syfte.

Men, hvilka andra åtgärder böra i Sverige vidtagas, om i Norge fattas beslut, riktande sig på unionens upplösning? Därvid först några ord, huru krisen i Norge antagligen kommer att utveckla sig.

Jag huser ej det ringaste tvifvel, att det program, som af 19 mannauskottet blifvit framställt, kommer med en öfverväldigande majoritet, ja, kanske till och med enhälligt att af stortinget godkännas. Detta förslag innebär i själfva verket en lösning af konsulatfrågan, hvilken enligt hittills städse följd praxis, visserligen kan afslås i enbart norskt statsråd, men som, då det leder till ändring i det bestående gemensamma konsulatväsendet måste behandlas enligt riksaktens paragraf 5. På ett afslag följer, efter hvad Mig uttryckligen är tillkännagifvet af statsminister Michelsen, det norska statsrådets afskedsansökan och *ingen* ny norsk regering står då att få. Därefter ämnar den fungerande regeringen, sedan en kort frist tilländalupit, i Stortingets händer nedlägga sitt mandat, hvarefter Stortinget antages komma att om regeringens förande vidare bestämma. Detta är ett revolutionärt steg; därmed är Konungamakten satt ur stånd att fungera och unionen faktiskt sprängd.

Det är om hvad i sådant fall bör åtgöras, som Jag i främsta rummet önskar höra Edert omdöme.

Med den stämning, som för ögonblicket gör sig gällande i Norge, finnes ej hopp om unionens bevarande annat än som en ren personalunion, något som med fullt skäl den allmänna meningen i Sverige ej synes vara benägen för, och som Konungamakten ej heller kan

acceptera, ty af lätt insedda skäl skulle unionen då brista vid första anledning af oenighet mellan länderna. Såsom tidigare uttalats både af Riksdag och regering, finnes däremot benägenhet för unionsfrågans lösning på *bredare basis*. Det spörsmål framställer sig då, om det kan vara lämpligt – och då naturligtvis innan det afgörande ordet säges af Norge – att än en gång framkomma med ett förslag i sådan riktning. Jag anser ett sådant handlingssätt från Sveriges sida vara ett politiskt klokt steg för att därigenom inför utlandet visa, att svenska folket gjort ett sista försök till uppgörelse. Men jag tror Mig tyvärr veta att detta från norsk sida antagligen kommer att bestämdt afvisas.

Slutligen kan den frågan uppställas, huruvida det icke skulle vara klokare och värdigare, *sedan man fått fullt konstateradt, att alla vägar för ett vidare samlif äro stängda*, att Sverige själf skulle föreslå en skilsmessa i godo. Från Konungamaktens sida kan och bör något sådant förslag icke göras, ty det är dess plikt att i det längsta söka bibehålla unionen sådan den beslöts 1814 af begge folken gemensamt. Men om Sverige skulle finna det rätt att beträda denna väg, så anser Jag, att detta bör ske på det *minst* möjligt skarpa sätt, så att en upplösning af unionen ej må lämna alltför stor bitterhet kvar i sinnerna, ty detta är af största vikt och betydelse för ett möjligt återknytande af de brustna banden en gång i en tidigare eller senare framtid.

BILAGA 3

Svar å H. K. H. Kronprinsens den 23 mars 1905 givna meddelande, avgivet av Riksdagens särskilde deputerade vid sammanträde inför kronprinsen-regenten å Stockholms slott den 3 april 1905⁷

Eders Kungl. Höghet.

I det meddelande Eders Kungl. Höghet ställt till Riksdagens särskilde deputerade vid deras första sammanträde den 23 sistlidne mars, har Eders Kungl. Höghet, efter en redogörelse för de närmare omständigheterna vid och orsakerna till afbrytandet af de mellan svenska och norska statsråden under nästförlutna år förda underhandlingar angående upprättande af särskilda konsulatväsen för hvarterdera af de Förenade Rikena, gifvit en skildring af den stämning, som här af i Norge framkallats. Det synes däraf framgå, att den sedan snart ett sekel till ömsesidig fromma bestående föreningen mellan Skandinaviska halföns båda folk nu är allvarligt hotad. Det är med

⁷ Tryckt efter det i protokollet införda, av samtliga deputerade egenhändigt undertecknade originalexemplaret, UD:s arkiv.

största bekymmer deputerade mottagit denna underrättelse, då vi äro lifligt och uppriktigt öfvertygade att denna förening utgör en borgen för och ett säkert värn om de båda folkens oberoende, lugn och lycka. Det är ock med den djupaste känsla af situationens allvar, som vi skridit till öfverläggningarne angående de punkter, som blifvit oss till uttalande af Eders Kungl. Höghet förelagda.

Dessa punkter äro följande:

1° Huruvida unionens bibehållande i form af en ren personalunion är önskvärd;

2° Huruvida det är lämpligt att, innan det afgörande ordet från Norge säges, än en gång framkomma med ett förslag om unionsfrågans lösning på en bredare basis; och slutligen

3° Huruvida det icke skulle vara klokare och värdigare, sedan man fått fullt konstateradt, att alla vägar för ett vidare samlif äro stängda, att Sverige själf skulle föreslå en skilsmessa i godo.

Beträffande den sista punkten har Eders Kungl. Höghet utgått ifrån, att ett sådant förslag icke kan eller bör göras från Konungamaktens sida, då det är dess plikt att i det längsta söka bibehålla unionen sådan den beslöts 1814 af de begge folken gemensamt.

Det är dessa punkter, om hvilka deputerade nu anhålla att i underdånighet få uttala sig.

Hvad den första beträffar anse vi, att en ren personalunion mellan de båda länderna icke blott icke är önskvärd utan fastmer för deras lugna utveckling vådlig. En sådan form för en förening skulle nämligen i sig innebära frön till ständiga rifningar, som vore egnade att verka störande på de båda folkens materiella och kulturella framåtskridande samt förr eller senare leda till en fullständig skilsmessa. Deputerade inse också till fullo de afgörande betänkligheter, som från Konungamaktens sida nödvändigtvis måste uppställas mot en sådan anordning.

I detta sammanhang hafva vi också trott oss böra göra ett uttalande angående den särskildt från norskt håll framkastade tanken om den nu bestående föreningens ersättande med ett försvarsförbund. Vi äro af den bestämda öfvertygelsen, att opinionen i Sverige så godt som enstämmigt afvisar en sådan tanke. Vi ansluta oss till fullo till denna åsikt och förmena, att Sverige under inga förhållanden bör ikläda sig en förpliktelse af den art, att landet mot sina egna intressen kan komma att inblandas i Norges eventuella konflikter med främmande länder. Vi tveka därför ej att uttala, att ett försvarsförbund är för Sverige ogynnsammare än ingen union alls. Vi vilja härvid särskildt tillägga, att då vi öfverhufvud taget berört denna måhända utom det direkta området för vårt uttalande liggande fråga, har detta skett i akt och mening, att Eders Kungl. Höghet må finna en väg att lämna Norges folk genom dess ledande män upplysning

om Sveriges ställning till tanken på ett sådant förbund och dymedelst aflägsna den villfarelse, som inom vissa kretsar i grannlandet i denna punkt synes vara rådande.

Det tredje af Eders Kungl. Höghet framställda alternativet, nämligen att Sverige skulle föreslå Norge en skilsmessa i godo, anse vi oss jämväl böra i underdånighet afstyrka. Vi hafva därvid utgått från den mening, att Sverige på intet som helst sätt bör taga på sig ens den ringaste del af ansvaret för en brytning af unionen. Det skulle visserligen kunna anföras, att inför eventualiteten af ett omedelbart upplösande af unionsbanden den till äfventyrs ännu hos mängen i Norge befintliga, om än för ögonblicket latent känslan af unionens värde skulle väckas till nytt lif och slutligen förmå norska folket att slå in på vägar, som den kloka besinningen och det lugna öfvervägandet utstaka; men å andra sidan lämnar den af Eders Kungl. Höghet gjorda skildring af stämningen i Norge ringa stöd åt ett dylikt antagande. Den tyckes tvärtom gifva styrka åt den åsikt, att ett förslag sådant som det nyss antydda, framställt på frågans nuvarande standpunkt såsom alternativ emot en eventuellt resultatlös förhandling om hela unionsspörsmålet, skulle tjäna såsom en brygga för de norska separatisternas sträfvan och af dessa utläggas så, som om det vore Sverige och icke Norge, som bröte unionen.

Deputerade anhålla slutligen att få öfvergå till den andra af Eders Kungl. Höghet framställda punkten, nämligen om lämpligheten af att ånyo framkomma med förslag till unionsfrågans lösning på bredare basis. I full anslutning till hvad Eders Kungl. Höghet i sin skrifvelse den 28 sistl. februari till ordföranden i Stortingets specialkommitté uttalat, anse vi, att ett steg i sådan riktning bör tagas. – Vi hafva därvid ej förbisett den möjligheten, att ett anbud kan komma att från norsk sida afvisas; men vi anse, i likhet med hvad Eders Kungl. Höghet i sitt meddelande till deputerade uttalat, att klokheten bjuder, att ett anbud göres, på det att Sveriges beredvillighet till unionsfrågans lösning på likställighetens grund må stå klar för en hvar så väl i Norge som i utlandet.

Vid öfverläggningen om denna punkt hafva vi jämväl tagit under ompröfning, på hvilken väg ett anbud om förhandling i det angifna syftet bör göras Norge; och våga vi i underdånighet uttala den åsikten, att initiativet härtill lämpligast bör tagas af Konungamakten i den för unionella ärendens behandling föreskrifna form. Härigenom uppnås bland annat, att förslaget kan i rätt tid meddelas norska regeringen, och förhandlingar eventuellt utan dröjsmål upptagas. Hvad beträffar innehållet af anbudet, anse vi att detta bör göras utan någon annan inskränkning än fasthållandet af gemensam utrikesstyrelse; ty utan enhetlighet härutinnan kan enligt vår åsikt en union icke upprätthållas. Vi förmena, att detta förbehåll bör göras, på det

att man från norsk sida ej må vara i okunnighet om Sveriges ställning till denna kardinalpunkt.

Deputerade tillåta sig därför i underdånighet föreslå:

att Eders Kungl. Höghet i sammansatt statsråd inbjuder de båda folken till vänskaplig och fri förhandling angående förändrade unionella bestämmelser på grundval af full likställighet mellan de bägge rikena och utan annan begränsning än att gemensamheten i fråga om utrikesärendenas handhafvande och vård upprätthålles.

Underdånigst

Chr. Lundeberg

P. Pehrson

Hugo Blomberg

Ivar Afzelius

J. Gripenstedt

G. F. Östberg

Ernst Trygger

L. P. Mallmin

F. Barnekow

J. Bromée

Aug. Henricson

Karl Staaff

sistnämnda fyra under åberopande af
särskildt afgifvet yttrande

/ Eric Trolle

Stockholm den 3 April 1905

BILAGA 4

Särskilt yttrande avgivet av fyra ledamöter av Riksdagens särskilte deputerade vid sammanträde inför kronprinsen-regenten å Stockholms slott den 3 april 1905⁸

Eders Kungl. Höghet.

Ehuru vi väl skulle kunnat instämma i åtskilligt af hvad som yttrats i utskottsmajoritetens utlåtande, hafva vi, då vi likväl ansett, att utlåtandet i flera punkter bort erhålla en annan affattning, än det nu fått, funnit lämpligast att för vår del afgifva ett särskildt svar å den framställning, som utskottet från Eders Kungl. Höghet fått emottaga.

Härvid vilja vi till en början kraftigt betona vår anslutning till de i Eders Kungl. Höghets framställning uttalade farhågor för Sveriges framtid, i händelse unionen mellan de Förenade rikena skulle brista.

Unionens värde för Sverige synes oss kunna bedömmas ur tre hufvudsynpunkter. Den gifver för det första trygghet emot en lång landgräns, på hvars andra sida Sverige i händelse af skilsmässa icke alltid med säkerhet kunde påräkna att finna en vän. Den ökar vidare positivt vår materiela stridskraft genom gemensamheten i försvar.

⁸ Tryckt efter det i protokollet införda, av de fyra deputerade egenhändigt underskrivna originalexemplaret, UD:s arkiv.

Den höjer slutligen rikets prestige inom det europeiska statssystemet i en grad, som säkert motsvarar och kanske öfverstiger ökningen i materiel försvarskraft. Ur alla dessa synpunkter äro Sveriges fördelar af unionen utomordentligt stora, och särskildt ur den första framstår unionens värde såsom nära nog sådant, att det ej kan öfverskattas.

För dem, som hafva en sådan uppfattning om unionens betydelse, innebär det närvarande sakläget de allra allvarligaste anledningar till bekymmer.

Äfven i det nuvarande läget skulle dock utsikterna tett sig långt mindre mörka, därest det norska stortingets beslut i konsulatfrågan kunnat erhålla sanktion i norskt statsråd. Ty därigenom hade rådrum vunnits, och då i allt fall förhandlingar rörande afveckling af gemensamheten samt utverkande af exequatur åt de norska särkonsulerna måst ega rum, hade tillfälle då helt naturligt uppstått att antingen i vänskapliga former angifva de betingelser, under hvilka Sveriges villiga medverkan till den nya ordningen kunde ernås eller ock söka leda frågan in på andra banor. Men den af Eders Kungl. Höghet till utskottet öfverlämnade framställning lär ej kunna tolkas annorlunda än så, att sanktion kommer att vägras.

Af en sådan åtgärd kunna utom den förändring i fråga om regeringen i Norge, som Eders Kungl. Höghet påvisat såsom sannolik, jämväl andra beklagliga följder uppkomma.

Genom en sanktionsvägran skall det norska folkets ovilja mot Sverige stegras till det yttersta. Ty det är gifvet, att den skall uppfattas såsom föranledd af hänsyn till svensk åskådning – ja kanske till ock med såsom framkallad af svenska mäns råd. En sådan uppfattning – i och för sig rätt naturlig – blifver det ännu mera, om man erinrar sig, att svenske män tillförene gifvit råd i ärenden, hvilka i Norge ansetts såsom rent norska.

Ej heller bör fördöljas, att en vägran af sanktion på konsulatbeslutet lärer kunna verka ofördelaktigt för Sverige i den utländska opinionen. Ty om det ock är sannt, att unionsdokumenten i åtskilliga punkter erbjuda möjlighet till flera olika tolkningar, så kan dock åsikten om Norges rätt att uppsäga gemensamheten i konsulatväsendet och upprätta eget konsulatväsen stödja sig på betydande auktoriteter. Och opinionen i konstitutionellt styrda och om sin egen nationela själfständighet ömtåliga länder torde lätteligen fälla utslaget till förmån för den mening, som anser folkets vilja böra vara bestämmande i en sak, hvilken af detsamma uppfattas såsom något, hvarmed den nationela själfständigheten står eller faller.

Med denna åsikt om konsekvenserna af en sanktionsvägran, – konsekvenser af hvilka den förra är ovillkorlig och den senare åtminstone ganska möjlig – måste vi finna det så mycket angelägnare, att något göres för att bringa hela unionsfrågan in på ett annat plan.

Detta kan ej ske på annat sätt än genom ett nytt uppslag till förhandling på bred bas. Utsikten, för att ett sådant uppslag skulle medföra något resultat, betecknas i Eders Kungl. Höghets framställning såsom mer än tvifvelaktig. Denna åsikt torde stödja sig ej blott på betraktelsen af sakiäget för närvarande utan äfven på Eders Kungl. Höghets tillkännagifna uppfattning om den i Norge sedan länge rådande stämningen med afseende på unionen.

Emellertid hafva vi i sistnämnda punkt en något ljusare syn på tingen. Efter vår mening finnes eller har åtminstone före konsulatförhandlingarnas strandande inom breda lager af Norges befolkning funnits en ganska stark öfvertygelse om unionens nödvändighet för de båda folken. Och vi tro, att äfven under nuvarande upprörda förhållanden unionen ingalunda måste anses dödsdömd i nästan hvarje norrmans sinne.

Vi hålla nämligen före, att de norska självständighetssträfvanden, hvilka tid efter annan framträdt och i vissa punkter blifvit förverkligade, alldeles ej kunna betecknas såsom framgångna ur en enhetlig och målmedveten tendens till unionens gradvisa försvagande och slutliga upplösning. Hos en del af dem, som ledt eller anslutit sig till dessa sträfvanden, har utan tvifvel funnits en sådan tendens. Men hos en annan del af dem, som understödt samma sträfvanden, har tanken helt visst uteslutande varit fäst vid självständighetens förverkligande inom unionen.

Att förhållandena efter de sednaste händelserna afsevärdt förändrats kan vara ganska antagligt. Nu har helt säkert ett stort antal af dem, hos hvilka upplösningstanken tillföre ej vunnit insteg, under det våldsamma trycket af den allmänna besvikenheten öfver konsulatförhandlingarnes misslyckande begynt släppa hoppet om unionens förenlighet med det nationela självständighetskrafvet. Men det lär vara omöjligt att på förhand beräkna, huru stor den latent kraften hos unionsvänligheten dock ännu kan vara i Norge.

Vi hafva tillåtit oss framföra dessa reflexioner, för att vår åsikt om själfva förhandlingsuppslagets beskaffenhet måtte framstå fullt motiverad. Denna åsikt är, att hoppet om framgång ingalunda bör på förhand uppgifvas, utan att uppslaget bör afse att verkligen leda till förhandling – ej blott att möjligen förskaffa Sverige en fördelaktigare ställning i den utländska opinionen.

Hvad bör då detta uppslag närmare besedt innebära? Här må vara platsen att äfven för vår del afgifva yttrande på sätt utskottets majoritet gjort om två särskilda former för samband mellan de båda folken, hvilka i den norska opinionen tillvunnit sig ganska stor sympati. Dessa former äro dels en ren personalunion dels ett försvarsförbund.

En ren personalunion anse vi alldeles icke önskvärd. Jämföres en sådan förbindelse med det tillstånd, som uppkommer genom full-

ständig skilsmessa, så torde dess fördelar befinnas obetydliga, hvar-
emot dess olägenheter äro högst afsevärda. Till de förra kan räknas
dels en viss trygghet mot eventuela norsk-dynastiska förbindelser
med utlandet dels en viss garanti mot, att de två länderna skulle
kunna råka i krigiska konflikter med hvarandra, dels måhända bibehållande till en viss grad af den yttre prestige, som den nuvarande
föreningen gifver. Men dessa möjliga fördelar motvägas nästan helt
och hållet af den mycket stora sannolikhet till inbördes slitningar,
som en personalunion skulle medföra. Att Eders Kungl. Höghet be-
tecknat en dylik förening såsom icke acceptabel ur Konungamaktens
synpunkt hafva vi nogsamt bemärkt.

Ett försvarsförbund åter skulle ju i själfva verket innebära realise-
randet till dess yttersta konsekvenser af just den ordning, som från
svensk sida anses förkastlig, nämligen en gemensamhet mellan folken
i afseende å krig och fred utan behörigt samband i den politik, hvaraf
krig eller fred kan bero.

Att det ifrågasatta uppslaget till förhandling icke bör göras så, att
förhandlingen skulle kunna inrymma vare sig personalunion eller för-
svarsförbund, anse vi således gifvet.

Innan vi öfvergå till en positiv utveckling af, hvad det efter vår
mening bör innebära, skola vi emellertid tillåta oss upptaga en annan
fråga, som inom utskottet ställts i ett visst samband med förhand-
lingsspörsmålet.

Eders Kungl. Höghet har framställt till utskottets öfvervägande,
huruvida det icke kunde vara klokt och värdigt, sedan man fått fullt
konstateradt, att alla vägar för ett vidare samlif äro stängda, att Sve-
rige själf föresloge en skilsmessa i godo.

Utskottet har funnit sig böra afstyrka ett sådant steg hufvudsak-
ligen därför, att Sverige ej borde taga någon del af ansvaret för en
brytning af unionen.

Detta skäl synes oss hållbart, därest den i Eders Kungl. Höghets
framställning inneburna tanken verkligen skulle utföras medelst ett
från Sverige framburet förslag till skilsmessa. Men det synes oss icke
hållbart, därest tanken modifieras till att allenast föranleda ett ut-
talande från Sveriges sida af innehåll, att vårt land icke för sin del
skulle vilja under åberopande af riksaktens bestämmelser upprätt-
hålla en union, som af en öfverväldigande stor folkmening i Norge
betraktades såsom ett hinder för detta lands lycka och trefnad. Ett
sådant uttalande skulle efter vår mening stå i god samklang med den
– så vidt vi kunnat finna – i Sverige enhälliga meningen, att unionen
i intet fall bör upprätthållas med vapenmakt. Och det svenska folket
skulle genom ett sådant steg icke förlora i aktning hos dem, hvilkas
aktning är värd att eftersträfvast.

Inom utskottet har emellertid uppstått fråga om, huruvida ej,

därest ett uttalande af antydd art skulle göras, det snarare borde göras i samband med ett förhandlingsuppslag än först sedan man fått fullt konstateradt, att alla vägar för ett vidare samlif äro stängda. Härpå skola vi för närvarande ej vidare inlåta oss. Vi hafva nämligen inom utskottet bestämdt förfäktat den meningen, att ett uttalande, som innebure möjligheten af unionsupplösning under inga förhållanden borde göras annat än från Riksdagens sida. Och då denna mening ju står i den fullaste öfverensstämmelse med hvad Eders Kungl. Höghet själf yttrat om Konungamaktens ställning i detta afseende, torde i fråga om förevarande punkt ej annat behöfva från vår sida sägas än att vi erkänsamt till fortfarande öfvervägande fasthålla den tanke, som Eders Kungl. Höghet framställt, och särskildt den betydelsefulla förklaring hvaraf den åtföljts, nämligen att från Konungamaktens sida icke förefinnes hinder för ett steg i nu omhandlad riktning.

Beträffande nu den närmare beskaffenheten af det förhandlingsuppslag, som vi sålunda vilja förorda, ansluta vi oss till utskottets majoritet däruti, att det bör afse en vänskaplig och fri förhandling med syfte att åvägabringa full likställighet mellan folken. Men vi önska, att förhandlingen icke blott skall kallas fri utan verkligen vara fri. Detta befarar vi, att majoriteten i viss mån uteslutit genom att förbinda förhandlingen med en begränsning, hvilken otvetydigt pekar på det s.k. svenska programmet med gemensam utrikesminister i hittills fastslagen form såsom den absolut enda möjligheten till unionsfrågans lösning. Vi anse åter, att ur detta svenska program bör uttagas och framställas själfva dess innersta grundtanke. Denna grundtanke är efter vår åsikt icke, att alla utrikesärender böra höra under gemensam vård, utan den är, att all utrikespolitik bör vara gemensam. Kan detta mål realiserar genom andra medel än det hittillsvarande svenska programmet, synes det oss, att förhandlingen bör ega frihet att uppsöka och pröfva äfven sådana medel. Och vi finna det därjämte af synnerlig vikt, att det klart utsäges, att likasom man från svensk sida hoppas på tillmötesgående, man också är beredd att visa tillmötesgående.

På grund af hvad vi sålunda anfört få vi i underdånighet tillstyrka: att Eders Kungl. Höghet i sammansatt statsråd inbjuder de båda folken till vänskaplig och fri förhandling rörande förändrade unionela bestämmelser;

hvarjämte vi i fråga om förhandlingens beskaffenhet tillåta oss att uttala:

att den bör hafva till syfte att söka åvägabringa en ordning, som på samma gång förverkligar den fulla likställigheten mellan länderna och upprätthåller den gemensamhet i utrikesärendenas vård, som

efter noggrann pröfning finnes nödvändig för bevarande af utrikespolitikens enhetlighet;

samt att man vid denna förhandling bör från ömse sidor utan ensidigt fasthållande vid förut intagna ståndpunkter sträfvat att finna en utväg till frågans lösning, hvilken kan tillfredsställa båda länderna.

Underdånigst

J. Bromée

Aug. Henricson

Karl Staaff

Utan att instämma i de uttalanden, som i förestående yttrande gjorts rörande de konsekvenser, som må kunna följa af en sanktionsvägran å konsulatbeslutet, ansluter jag mig i öfrigt till samma yttrande.

F. Barnekow